

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

Європейський суд з прав людини (*European Court of Human Rights*), ЄСПЛ (ECtHR) – судовий орган у системі контролю за виконанням Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р. державами-членами, місцезнаходження якого – м. Страсбург (Франція). Заснування Суду, основні положення, які регулюють його діяльність та структуру, передбачені Конвенцією. Україна ратифікувала її 17 грудня 1997 р. До листопада 1998 р. звернення держав та індивідуальні звернення фізичних осіб надходили до Суду через Європейську комісію з прав людини (ЄКПЛ). Вона вирішувала питання про прийнятність справи, за необхідності пропонувала сторонам дружньо врегулювати спір, а якщо на це сторони (сторона) не погоджувалися або такого врегулювання неможливо було досягти, Комісія передавала справу на розгляд ЄСПЛ. Останній розглядав спір по суті й виносив рішення, обов'язкові для сторін.

Розгляд звернень держав та індивідуальних заяв можливий лише стосовно держав, які визнали спеціальними деклараціями право фізичної особи на індивідуальне звернення до ЄКПЛ, а також обов'язкову юрисдикцію Суду. ЄСПЛ був уповноважений надавати на запит Комітету міністрів Ради Європи консультативні висновки щодо тлумачення положень Європейської конвенції з прав людини.

За Протоколом № 11 до ЄКПЛ, який набув чинності 1 листопада 1998 р., систему контролю за дотриманням Конвенції реформовано. Суд, який

раніше діяв сесійно, став постійним. ЄКПЛ скасовано. Судді обираються (по одному від кожної країни-члена) на 6 років з можливістю переобрання. Держави і фізичні особи можуть звертатися безпосередньо до Суду. На різних стадіях розгляд справ здійснюють спеціально створювані органи Суду: комітети, палати, велика палата. Юрисдикція Суду і право фізичної особи на індивідуальне звернення визнаються державами актом ратифікації, без спеціальної декларації. За виконанням державою рішення Суду спостерігає Комітет міністрів Ради Європи.

Наступні зміни в порядок діяльності ЄСПЛ було внесено Протоколом № 14 до ЄКПЛ (набув чинності 1 червня 2010 р.), відповідно до якого судді обираються на 9 років без права переобрання, вводиться можливість одноособового засідання Суду, Суд засідає у складі одного судді, комітетами у складі трьох суддів, палатами у складі семи суддів і Великою палатою у складі сімнадцяти суддів.

Від України першим суддею Європейського суду з прав людини з 1996 р. по 2008 р. був професор В. Буткевич. Нині цю посаду з 2010 р. обіймає Г. Юдківська.

Примітка секретаріату¹ Суду

Нова редакція Регламенту Суду включас поправки, що були прийняті Судом на пленарному засіданні, які набувають чинності 1 липня 2010 р. згідно з Протоколом № 14 до Європейської конвенції з прав людини. Низка поправок вже була внесена до тексту Регламенту у формі додатку, який використовується у провадженні в Суді у справах, які стосуються Високих Договірних сторін, що висловили свою згоду на тимчасове застосування положень Протоколу № 14 до Конвенції стосовно засідань у складі i. одного судді та ii. комітетів у складі трьох суддів. Із набуттям чинності Протоколу № 14 зазначений додаток замінено на цю нову редакцію Регламенту.

Всі додаткові документи й оновлення будуть розміщені на Інтернет-сайті Суду (www.echr.coe.int).

РЕГЛАМЕНТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

(1 червня 2010)

Секретаріат суду
Страсбург

ЗМІСТ

- Правило 1. Визначення
- Розділ I. Організація та робота Суду**
- Глава I. Судді*
- Правило 2. Обчислення строку повноважень суддів
- Правило 3. Присяга та урочиста заява
- Правило 4. Несумісність діяльності
- Правило 5. Старшинство
- Правило 6. Відставка
- Правило 7. Звільнення з посади
- Глава II. Головування в Суді і роль бюро*
- Правило 8. Вибори Голови і заступників Голови Суду та голів і заступників голів секцій
- Правило 9. Функції Голови Суду
- Правило 9А. Роль бюро
- Правило 10. Функції заступників Голови Суду
- Правило 11. Заміщення Голови та заступників Голови Суду
- Правило 12. Головування в секціях та палатах
- Правило 13. Нemoжливiсть головування
- Правило 14. Збалансоване представництво за ознакою статі
- Глава III. Секретаріат*
- Правило 15. Вибори Секретаря Суду
- Правило 16. Вибори заступників Секретаря
- Правило 17. Функції Секретаря
- Правило 18. Організація Секретаріату
- Правило 18А. Доповідачі, що не є суддями
- Глава IV. Робота Суду*
- Правило 19. Місцезнаходження Суду
- Правило 20. Пленарні засідання Суду
- Правило 21. Інші засідання Суду
- Правило 22. Наради
- Правило 23. Голосування
- Правило 23А. Рішення за мовчазною згодою

Глава V. Склад Суду

- Правило 24. Склад Великої Палати
- Правило 25. Створення секцій
- Правило 26. Створення палат
- Правило 27. Комітети
- Правило 27А. Одноособовий склад Суду
- Правило 28. Нemoжливiсть брати участь у розгляді справи відведення або звільнення від участі
- Правило 29. Судді *ad hoc*
- Правило 30. Спільний інтерес
- Розділ II. Проведення у справі**
- Глава I. Загальні правила*
- Правило 31. Можливість окремих відступів
- Правило 32. Практичні рекомендації
- Правило 33. Відкритий характер документів
- Правило 34. Використання мов
- Правило 35. Представництво Договірних Сторін
- Правило 36. Представництво заявників
- Правило 37. Повідомлення, сповіщення та виклики
- Правило 38. Письмові документи
- Правило 38а. Розгляд процедурних питань
- Правило 39. Тимчасові заходи
- Правило 40. Термінове сповіщення про заяву
- Правило 41. Черговість розгляду заяв
- Правило 42. Об'єднання та одночасний розгляд заяв
- Правило 43. Вилучення реєстру та поновлення в реєстрі
- Правило 44. Участь у справі третьої сторони
- Правило 44А. Обов'язок співпрацювати з Судом
- Правило 44В. Невиконання розпорядження Суду

¹ В існуючих перекладах українською мовою вживається термін «Канцелярія». У структурі ЄСПЛ існує частина «Канцелярія», яка не має відношення до судочинства, а здебільшого засвідчує документи. Секретаріат Суду складається з секретарів палат, які не перекладаються як «канцлер». У перекладі російською мовою також дається «Секретаріат».

Правило 44С. Ухилення від ефективної участі
Правило 44Д. Недоречні подання сторони у справі
Правило 44Е. Відсутність наміру підтримувати заяву

Глава II. Початок провадження у справі

Правило 45. Підписи
Правило 46. Зміст міждержавної заяви
Правило 47. Зміст індивідуальної заяви

Глава III. Судді доповідачі

Правило 48. Міждержавні заяви
Правило 49. Індивідуальні заяви
Правило 50. Проведення у Великій Палаті
Глава IV. Проведення щодо прийнятності
Міждержавні заяви

Правило 51. Призначення заяви на розгляді і подальша процедура

Індивідуальні заяви

Правило 52. Призначення заяви на розгляд секції
Правило 52А. Проведення одноособовим складом Суду

Правило 53. Проведення у комітеті

Правило 54. Проведення у палаті

Правило 54А. Об'єднаний розгляд справи на прийнятність і по суті

Міждержавні та індивідуальні заяви

Правило 55. Заперечення щодо неприйнятності

Правило 56. Рішення палати

Правило 57. Мова, якою виноситься рішення

Глава V. Проведення після прийняття заяви

Правило 58. Міждержавні заяви

Правило 59. Індивідуальні заяви

Правило 60. Вимоги справедливого відшкодування

Правило 62. Дружнє врегулювання

Глава VI. Слухання

Правило 63. Відкритий характер слухань

Правило 64. Проведення слухань

Правило 65. Нез'явлення

Правило 70. Стенографічний запис слухання

Глава VII. Проведення у Великій Палаті

Правило 71. Застосовність процедурних положень

Правило 72. Відмова палати від юрисдикції на користь Великої Палати

Правило 73. Клопотання сторони про передання справи до Великої Палати

Глава VIII. Рішення Суду

Правило 74. Зміст рішення Суду

Правило 75. Постанова про справедливість відшкодування

Правило 76. Мова, якою виноситься рішення Суду

Правило 77. Підписання, проголошення та повідомлення рішення суду

Правило 78. Опублікування рішень Суду та інших документів

Правило 79. Клопотання про тлумачення рішення Суду

Правило 80. Клопотання про перегляд рішення Суду

Правило 81. Виправлення помилок в ухвалі та рішеннях Суду

Глава IX. Консультативні висновки

Правило 82

Правило 83

Правило 84

Правило 85

Правило 86

Правило 87

Правило 88

Правило 89

Правило 90

Глава X. Проведення згідно з пунктами 3, 4 та 5 статті 46 Конвенції

Підрозділ I

Правило 91.

Правило 92.

Правило 93.

Підрозділ II

Правило 94.

Правило 95.

Правило 96.

Правило 97.

Правило 98.

Правило 99.

Глава XI. Правова допомога

Правило 100.

Правило 101.

Правило 102.

Правило 103.

Правило 104.

Правило 105.

Розділ III. Перехідні правила

Правило 106. Відносини між Судом і Комісією.

Правило 107. Проведення в палаті та у Великій палаті

Правило 108. Надання правової допомоги

Правило 109. Клопотання про перегляд рішення Суду

Розділ IV. Прикінцеві положення

Правило 110. Зміна або призупинення чинності правила

Правило 111. Набуття Регламентом чинності
Додаток до Регламенту (стосовно розслідувань)

Правило А1. Заходи розслідування

Правило А2. Зобов'язання сторін щодо заходів розслідування

Правило А3. Нез'явлення до делегації

Правило А4. Здійснення делегацією заходів провадження

Правило А5. Виклик свідків, експертів та інших осіб, що мають постати перед делегацією

Правило А6. Присяга чи офіційна заява свідків та експертів перед даванням показів делегації

Правило А7. Заслуховування делегацією свідків, експертів та інших осіб

Правило А8. Стенографічний запис провадження, здійсненого делегацією

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Клопотання про вжиття тимчасових заходів
Початок провадження у справі

Письмові документи

Вимоги справедливого відшкодування

Захищена електронна доставка документів

Вимоги анонімності

Європейський Суд з прав людини,
беручи до уваги Конвенцію про захист прав і основних свобод людини і Протоколи до неї,
приймає цей Регламент:

**Правило 1'
(Визначення)**

Для цілей цього Регламенту, якщо контекстом не вимагається інше:

а) термін «Конвенція» означає Конвенцію про захист прав людини і основних свобод та Протоколи до неї;

б) термін «Пленарне засідання Суду» означає засідання Європейського Суду з прав людини;

с) термін «Велика Палата» означає Велику Палату у складі сімнадцяти суддів, створену відповідно до пункту 1 статті 26 Конвенції;

д) термін «секція» означає палату, яку створюють на Пленарному засіданні Суду на визначений період у відповідності до пункту б) статті 25 Конвенції, а термін «голова секції» означає суддю, обраного на посаду голови такої секції на пленарному засіданні Суду у відповідності до пункту с) статті 25 Конвенції;

е) термін «палата» означає палату у складі семи суддів, створену у відповідності до пункту 1 статті 26 Конвенції, а термін «голова палати» означає суддю, що головує в такій «палаті»;

ф) термін «комітет» означає комітет у складі трьох суддів, створений у відповідності до пункту 1 статті 26 Конвенції, а термін «голова комітету» означає суддю, що головує в такому комітеті;

г) термін «одноособовий склад Суду» означає одноособове засідання судді, у відповідності до пункту 1 статті 26 Конвенції;

h) термін «Суд» означає Суд в повному складі, Велику Палату, секцію,

палату, комітет, суд в складі одного судді або колегію у складі п'яти суддів, передбачену пунктом 2 статті 43 Конвенції;

і) термін суддя *ad hoc* означає будь-яку особу, яку обирають відповідно до пункту 4 статті 26 Конвенції і згідно з правилом 29 цього Регламенту, для розгляду справи у складі Великої Палати або палати;

j) термін «суддя» і «судді» означає суддів, яких обирають Парламентською Асамблеєю Ради Європи, та суддів *ad hoc*;

к) термін «суддя доповідач» означає суддю, що призначений для виконання завдань, що передбачені правилами 48 і 49 цього Регламенту;

l) термін «доповідач, що не є суддею» означає члена секретаріату Суду, уповноваженого допомагати на засіданнях Суду в складі одного судді, як передбачено в пункті 2 статті 24 Конвенції;

m) термін «делегат» означає суддю, призначеного палатою для участі в делегації; а вираз «голова делегації» означає делегата, якого палата призначає керівником своєї делегації;

n) термін «делегатія» означає орган, що складається з делегатів, членів секретаріату Суду; а також будь-якої іншої особи, яку призначає палата для допомоги в роботі делегації;

о) термін «секретар» означає, в залежності від контексту, Секретаря Суду або секретаря секції;

р) терміни «сторона» і «сторони» означають:

– Договірні сторони, які є заявником та відповідачем;

– заявника (особу, неурядову організацію чи групу осіб), які звернулися зі скаргою до Суду відповідно до статті 34 Конвенції;

¹ У змінній редакції Суду від 7 липня 2003 р. і від 13 листопада 2006 р.

ц) вираз «третя сторона» означає будь-яку Договірну сторону чи будь-яку зацікавлену особу, або Комісара Ради Європи з прав людини, яка, як передбачено в пунктах 1, 2 і 3 статті 36 Конвенції, здійснила своє право представити свої аргументи в письмовій формі чи взяти участь в слуханні, якщо була на нього запрошена;

г) термін «слухання» (в однині та множині) означає усне провадження з метою прийняття рішень про прийнятність до розгляду заяви чи розгляду її по суті, про перегляд судового рішення, про надання консультативного висновку, про надання тлумачення судового рішення за запитом однієї з сторін чи Комітету Міністрів, або з питань невиконання зобов'язань Суду, клопотання про які передаються в Суд згідно з пунктом 4 статті 46 Конвенції;

с) вираз «Комітет Міністрів» означає Комітет Міністрів Ради Європи;

т) терміни «колишній Суд» і «Комісія» означають, відповідно, Суд і Європейську комісію з прав людини, що були створені відповідно до статті 19 Конвенції.

Розділ I ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РОБОТА СУДУ

Глава I Судді

Правило 2¹ (Обчислення строку повноважень суддів)

1. Якщо посада на момент обрання судді є вакантною, то строк повноважень судді обчислюється з дня вступу в повноваження, який, за відсутністю іншого рішення Голови у виключних випадках, настає не пізніше як через три місяці після дати обрання.

¹ З доповненнями Суду від 13 листопада 2006 р.

² З доповненнями Суду від 29 березня 2010 р.

2. Якщо суддю обирають замість судді, строк повноважень якого закінчився чи має закінчитися, або який заявив про бажання залишити посаду, то строк повноважень обчислюється з дня вступу в повноваження, який, за відсутністю іншого рішення Голови у виключних випадках, настає не пізніше як через три місяці після звільнення посади.

3. Відповідно до пункту 3 статті 23 Конвенції, обраний суддя обіймає посаду до моменту, коли його наступник прийме присягу чи зробить відповідну заяву, передбачену правилом 3 Регламенту.

Правило 3 (Присяга або урочиста заява)

1. Перед вступом в повноваження кожен обраний суддя на першому пленарному засіданні Суду, на якому він присутній, чи, в разі потреби, перед Головою Суду, приймає присягу чи робить таку урочисту заяву:

«Присягаю» або «Я урочисто заявляю» — «що буду виконувати свої повноваження судді чесно, незалежно і неупереджено та буду зберігати таємницю всіх обговорень».

2. Цей акт має бути зафіксований у протоколі.

Правило 4² (Несумісність діяльності)

1. Відповідно до пункту 3 статті 21 Конвенції, упродовж строку своїх повноважень судді не можуть займатися ніякою політичною, адміністративною діяльністю, ні жодною іншою професійною діяльністю, не сумісною з незалежним та неупередженим виконанням їх обов'язків та з діяльністю, що передбачає виконання посадових обов'язків на постійній основі. Кожний суддя має повідомити Голову Су-

ду про будь-яку іншу свою суміжну діяльність. Будь-які питання, що виникають між ними в разі незгоди, вирішуються на пленарному засіданні Суду.

2. Колишній суддя не може представляти, в будь-якому статусі, сторону чи третю особу, що постає перед Судом у справі, що була відкрита до моменту, коли суддя припинив виконувати свої повноваження. Стосовно заяв, поданих пізніше, колишній суддя може представляти, в будь-якому статусі, сторону чи третю особу, що постає перед Судом у справі, що була відкрита лише через два роки після дати припинення його повноважень.

Правило 5¹ (Старшинство)

1. Обрані судді розташовуються в порядку старшинства після Голови і заступників Голови Суду та голів секцій за датою їх вступу до повноважень згідно з пунктами 1 і 2 правила 2 Регламенту.

2. Порядок старшинства Заступників Голови Суду, обраних на цю посаду у один і той самий день, визначається в залежності від тривалості їх перебування на посаді судді. Якщо цей строк однаковий, то вони набувають старшинства в залежності від їх віку. Таке саме правило діє для голів секцій.

3. Судді, тривалість перебування яких на посаді є однаковою, набувають старшинства в залежності від їх віку.

4. Судді *ad hoc* набувають старшинства після обраних суддів залежно від їх віку.

Правило 6 (Відставка)

Про відставку суддя повідомляє Голову Суду, який передає це повідомлення Генеральному секретареві Ра-

¹ З доповненнями Суду від 14 травня 2007 р.

² З доповненнями Суду від 7 липня 2003 р.

³ З доповненнями Суду від 7 листопада 2005 р.

ди Європи. Згідно з положеннями пункту 4 правила 24 (в кінці) і пункту 3 правила 26 Регламенту, така відставка означає, що посада судді стає вакантною.

Правило 7 (Звільнення з посади)

Жоден суддя не може бути звільнений з посади до тих пір, поки інші судді на пленарному засіданні не приймуть рішення більшістю у дві третини голосів про те, що даний суддя більше не відповідає встановленим вимогам. Попередньо його мають заслухати на пленарному засіданні Суду. Будь-який суддя може ініціювати процедуру звільнення з посади.

Глава II³ Головування в Суді і роль бюро

Правило 8³ (Вибори Голови і заступників Голови Суду та голів і заступників голів секцій)

1. На пленарному засіданні Суду обирають його Голову, двох заступників і голів секцій на трирічний строк, причому цей строк не може перевищувати строк їх суддівських повноважень.

2. Кожна секція таким самим чином обирає на трирічний строк заступника голови, який заміщує голову комісії в разі, якщо останній не може виконувати свої обов'язки.

3. Суддю, якого обирають на посаду згідно з вказаними вище пунктами 1 і 2, можуть переобирати на цю саму посаду лише один раз. Це обмеження щодо кількості строків перебування на посаді не виключає можливості один раз переобрати на посаду такого самого рівня суддю, який обіймає посаду на зазначених вище умовах на дату на-

брання чинності¹ даного доповнення до правила 8.

4. Голови та заступники голів надалі залишаються на своїх посадах до обрання своїх наступників.

5. Вибори, про які йдеться в даному правилі, проводяться шляхом таємного голосування; у них беруть участь лише присутні судді. Якщо жоден кандидат не набирає абсолютної більшості голосів присутніх суддів, проводять ще один або кілька додаткових турів, до тих пір, поки один з кандидатів не набере абсолютної більшості голосів. В кожному турі кандидат, який набирає найменше голосів, вибуває. Якщо кілька кандидатів набирають меншу кількість голосів, вибуває лише кандидат, який відповідно до правила 5 Регламенту поступається по старшинству. У випадку, якщо в останньому голосуванні два кандидати набирають однакову кількість голосів, перевага надається судді, який має старшинство відповідно до правила 5.

Правило 9 (Функції Голови Суду)

1. Голова Суду направляє діяльність Суду та роботу його органів. Він представляє Суд і, головним чином, забезпечує його відносини з керівними органами Ради Європи.

2. Він головує на пленарних засіданнях Суду, на засіданнях Великої Палати та на засіданнях колегії у складі п'яти суддів.

3. Він не бере участі в розгляді справ, які слухаються палатами, якщо тільки він не є суддею, обраним від відповідної Договірної сторони.

Правило 9А² (Роль бюро)

1. а) Суд має бюро, що складається з Голови Суду, заступників Голови Су-

ду і голів секцій. Якщо заступник Голови Суду чи голова секції не може бути присутнім на засіданні бюро, його або її заміщує заступник голови секції або, за відсутності останнього, один із членів секції, наступний за порядком старшинства після нього відповідно до правила 5 Регламенту.

б) Бюро може запросити на засідання будь-якого члена Суду чи іншу особу, присутність якої вважає за потрібне.

2. Роботі бюро допомагає Секретар Суду та заступник Секретаря Суду.

3. Завданням бюро є допомога Голові у виконанні його функцій направлення роботи Суду та його адміністративних органів. З цією метою Голова може передати на розгляд бюро будь-яке адміністративне чи позасудове питання, що входить до його чи її компетенції.

4. Бюро також сприяє координації роботи між секціями Суду.

5. Голова може провести консультації з бюро перед виданням практичних рекомендацій, про які йдеться в правилі 32 цього Регламенту, і перед тим як затвердити загальні правила, які розроблені Секретарем Суду, відповідно до пункту 4 правила 17 цього Регламенту.

6. Бюро може доповідати на Пленумі Суду з будь-якого питання, а також передавати на розгляд останнього свої пропозиції.

7. Кожне засідання бюро протоколюється, після чого протоколи, підготовлені двома офіційними мовами Суду, передаються суддям. Секретар бюро призначається Секретарем Суду за погодженням з Головою.

Правило 10 (Функції заступників Голови Суду)

Заступники Голови Суду допомагають Голові Суду. Вони заміщають Го-

лову в разі, якщо він не може виконувати свої обов'язки, його посада є вакантною, або на його прохання. Вони також виконують функції голів секцій.

Правило 11 (Заміщення Голови та заступників Голови Суду)

У випадку, якщо Голова і заступники Голови Суду одночасно не можуть виконувати свої обов'язки, або ж їх посади стали вакантними одночасно, головування покладається на голову секції, а якщо жоден з них не присутній, на суддю, який є наступним по старшинству, згідно з порядком, встановленим правилом 5 цього Регламенту.

Правило 12¹ (Головування в секціях та палатах)

Голови секцій головує на засіданнях секцій та на засіданнях палат, членами яких вони є, і направляють роботу секцій. Заступники голів секцій заміщують їх, якщо вони не можуть виконувати своїх обов'язків, або якщо посада голови є вакантною, або на прохання голови секції. За відсутністю таких, їхнє місце посідають члени секцій та палат, відповідно до порядку старшинства, встановленого правилом 5 Регламенту.

Правило 13² (Неможливість головування)

Члени Суду не можуть головувати у справах, в яких однією з Договірних сторін є держава, громадянами чи вихідцями з якої вони є, або від якої вони були обрані, або у справах, в яких вони призначені суддями на підставі пункту 1 а) правила 29 або пункту 1 правила 30 цього Регламенту.

Правило 14 (Збалансоване представництво за ознакою статі)

Щодо процедури призначень, що проводяться на підставі цієї і наступної глав цього Регламенту, Суд проводить політику, що має на меті збалансоване представництво за ознакою статі.

Глава III Секретаріат

Правило 15 (Вибори Секретаря Суду)

1. На Пленарному засіданні Суду обирають його Секретаря. Кандидати повинні мати високі моральні якості та володіти знаннями в галузі права, управління, знати мови та мати досвід, необхідний для виконання функцій на цій посаді.

2. Секретаря обирають на п'ятирічний строк і його можуть переобрати. Секретар не може бути звільнений з посади у випадку, якщо судді на пленарному засіданні, більшістю у дві третини голосів, не приймуть рішення, що він перестав відповідати встановленим вимогам. Попередньо його або її мають заслухати на Пленумі Суду. Будь-який суддя може ініціювати процедуру звільнення з посади.

3. Вибори, про які йдеться в цьому правилі, проходять шляхом таємного голосування; у них беруть участь лише присутні обрані судді. Якщо жоден кандидат не набирає абсолютної більшості голосів присутніх обраних суддів, проводять голосування з-поміж двох кандидатів, котрі набрали найбільшу кількість голосів. Якщо вони набирають однакову кількість голосів, надають перевагу жінці, якщо такої немає, то найстаршому за віком кандидату.

¹ 1 грудня 2005 р.

² Доповнення внесені Судом від 7 липня 2003 р.

¹ У змінній редакції Суду від 17 червня і від 8 липня 2002 р.

² У змінній редакції Суду від 4 липня 2005 р.

4. Перед тим, як заступити на посаду, Секретар повинен перед суддями на Пленумі Суду, або, при необхідності, перед Головою Суду, скласти присягу або зробити таку урочисту заяву:

«Я присягаю» або «Я урочисто заявляю» — «що буду виконувати обов'язки, які на мене покладені в якості Секретаря Європейського Суду з прав людини, віддано, розсудливо і сумлінно».

Цей акт має бути зафіксований в протоколі.

Правило 16 (Вибори заступників Секретаря)

1. На пленарному засіданні обирають також двох заступників Секретаря на тих же умовах, у такий самий спосіб і на строк, що передбачені попереднім правилом. Процедура звільнення з посади Секретаря застосовується у такий самий спосіб до звільнення заступників Секретаря. Попередньо Суд консультується з Секретарем з обох цих питань.

2. Перед тим, як вступити на посаду, заступник Секретаря повинен перед суддями, на Пленумі Суду або, при необхідності, перед Головою Суду скласти присягу або зробити урочисту заяву, подібно до того, як це передбачено для Секретаря. Цей акт має бути зафіксований в протоколі.

Правило 17 (Функції Секретаря Суду)

1. Секретар допомагає Суду у виконанні його функцій. Під керівництвом Голови Суду він відповідальний за організацію і діяльність Секретаріату.

2. У віданні Секретаря знаходяться архіви Суду, через нього проходять усі повідомлення та сповіщення, що відправляються Судом чи надходять на його адресу стосовно справ, які передані чи мають бути передані до Суду.

3. Секретар, згідно з обов'язком діяти розсудливо при виконанні своїх повноважень, відповідає на запити, зокрема преси, про надання інформації щодо діяльності Суду.

4. Робота Секретаріату регулюється загальними правилами, які розробляє Секретар і схвалює Голова Суду.

Правило 18¹ (Організація Секретаріату)

1. Секретаріат складається з секретаріатів секцій в кількості, рівній кількості секцій, створених Судом, та з управлінь, необхідних для надання Суду тих адміністративних та юридичних послуг, яких він потребує.

2. Секретар секції допомагає секції у здійсненні її функцій. Йому може допомагати заступник секретаря секції.

3. Службовців секретаріату, але не Секретаря та його заступників, призначає Генеральний секретар Ради Європи за погодженням з Головою Суду чи Секретарем Суду, що діє за вказівками Голови.

Правило 18A² (Доповідачі, що не є суддями)

1. Якщо Суд засідає у складі одного судді, то Суду допомагають доповідачі від секретаріату, які діють під керівництвом Голови Суду.

2. Доповідачів від секретаріату призначає Голова Суду за пропозицією Секретаря.

Глава IV Робота Суду

Правило 19 (Місцезнаходження Суду)

1. Місцезнаходженням Суду є місцезнаходження Ради Європи — Страсбург. Проте Суд, якщо вважає за доцільне, може проводити роботу

будь-де на території держав-членів Ради Європи.

2. Суд може прийняти рішення на будь-якій стадії розгляду справи, про проведення слідчих дій чи виконання іншого завдання ним, кількома чи одним із своїх членів в іншому місці.

Правило 20 (Пленарні засідання Суду)

1. Пленарні засідання Суду скликає Голова Суду, коли цього вимагає виконання функцій Суду, які покладені на нього відповідно до Конвенції і до цього Регламенту. Голова скликає пленарне засідання за вимогою принаймні третини членів Суду, і не менше одного разу на рік для вирішення адміністративних питань.

2. Кворум Суду має бути в дві третини обраних суддів, що заступили на посаду.

3. За відсутності кворуму Голова переносить засідання.

Правило 21 (Інші засідання Суду)

1. Велика Палата, палати та комітети працюють на постійній основі. Проте за пропозицією Голови Суд встановлює щороку періодичність засідань.

2. Крім зазначених періодів, Великої Палати та палати можуть скликати їх голови у невідкладних випадках.

Правило 22 (Наради)

1. Наради суддів проводяться за закритими дверима. Зміст обговорень не розголошується.

2. В нарадах беруть участь лише судді. Можуть бути присутніми Секретар Суду чи особа, призначена замість нього, а також службовці секретаріату і перекладачі, допомога яких вважається необхідною. Якщо прийняте спеціальне на те рішення Суду,

присутність жодної іншої особи не допускається.

3. Перед кожним голосуванням з будь-якого питання в Суді Голова може запропонувати суддям висловити їхню думку з цього питання.

Правило 23 (Голосування)

1. Рішення Суду приймаються більшістю голосів присутніх суддів. Якщо голоси розділяються порівну, проводиться ще одне голосування, якщо голоси знову розділяються, голос Голови є вирішальним. Цей пункт застосовується, якщо у Регламенті не передбачено інше.

2. Ухвали та рішення Суду Великої Палати і палат приймаються більшістю голосів присутніх суддів. При остаточному голосуванні, стосовно прийнятності чи по суті справ, утримуватися не дозволяється.

3. За загальним правилом, голосування проводиться підняттям руки. Голова може прийняти рішення про проведення по-іменного голосування, у порядку, зворотному до старшинства.

4. Будь-яке питання, що виноситься на голосування, має бути чітко сформульованим.

Правило 23A¹ (Рішення за мовчазною згодою)

Якщо в Суді виникає необхідність вирішити якесь процедурне чи будь-яке інше питання, не передбачене на засідання Суду, Голова може дати завдання роздати суддям проект рішення і встановити їм крайній строк, щоб вони подали свої зауваження стосовно проекту. За відсутності будь-яких заперечень суддів пропозиція вважається прийнятою, коли спливає встановлений час.

¹ У змінній редакції Суду від 13 листопада 2006 р.

² Внесено в Регламент 13 листопада 2006 р.

¹ Внесено до Регламенту 13 грудня 2004 р.

Глава V Склад Суду

Правило 24' (Склад Великої Палати)

1. Велика Палата складається із сімнадцяти суддів і щонайменше трьох суддів для заміни.

2. а) До складу Великої Палати входять Голова Суду та заступники Голови Суду і голови секцій. Якщо заступник Голови Суду або голова однієї із секцій не може взяти участь у засіданні Великої Палати, його заміщує заступник голови відповідної секції.

б) Суддя, обраний від Договірної сторони, якої стосується справа, чи, у разі необхідності, суддя, призначений згідно з правилами 29 чи 30 Регламенту, засідає в якості повноправного члена Великої Палати, відповідно до пунктів 4 і 5 статті 26 Конвенції.

с) При розгляді справ, які подаються згідно статті 30 Конвенції, до складу Великої Палати входять також члени палати, яка відмовилась від розгляду справи на користь Великої Палати.

д) При розгляді справ, які подаються згідно статті 43 Конвенції, до складу Великої Палати не входить жоден суддя, що засідав у складі палати, яка ухвалила рішення у такій справі, за винятком голови цієї палати та судді, який брав участь у засіданні, будучи обраним від Держави — Сторони у справі; також не входить до складу Великої Палати жоден суддя, що засідав у складі палати чи палат, які винесли рішення щодо прийнятності заяви.

е) Судді та судді для заміни, покликані доповнювати склад Великої Палати, якщо на її розгляд передається справа, призначаються з-поміж решти суддів, шляхом жеребкування, яке проводить Голова Суду у

присутності Секретаря. Порядок проведення жеребкування встановлюється на пленарному засіданні Суду, який стежить за збалансованістю географічного складу Суду та за відображенням різних систем права Договірних сторін.

ф) Якщо Велика Палата розглядає запити про консультативний висновок відповідно до статті 47 Конвенції, її склад визначається згідно з положеннями пункту 2 а) та е) цього правила.

г) Для розгляду запиту, поданого на підставі пункту 4 статті 46 Конвенції, до складу Великої Палати входять, окрім суддів, зазначених у пунктах 2 а) та б) цього правила, члени палати або комітету, що винесли відповідне рішення по справі, що розглядається. Якщо рішення Суду було винесено Великою Палатою, то до її складу входять ті ж самі судді з попереднього складу. У всіх випадках, включаючи і такі, коли неможливо скликати Велику Палату в її початковому складі, судді та судді для заміни, що покликані укомплектувати склад Великої Палати, призначаються відповідно до пункту 2 е) цього правила.

3. Якщо деякі судді не можуть взяти участь у засіданні, їх заміщають судді для заміни, порядок призначення яких передбачено пунктом 2 е) цього правила.

4. Судді й судді для заміни, призначені згідно з викладеними вище положеннями, засідають у складі Великої Палати до завершення провадження у цій справі. Навіть із закінченням строку їх повноважень вони продовжують брати участь у розгляді справи, яку вони вже розглядали по суті. Ці ж положення також застосовуються до провадження щодо консультативних висновків.

5. а) Колегія, у складі п'яти суддів Великої Палати, покликана розглядати клопотання, подані на підставі статті 43 Конвенції, складається з:

— Голови Суду; якщо Голова Суду не може брати участь у засіданнях, його заміщує заступник Голови Суду, який має перевагу старшинства;

— двох голів секцій, визначених за ротацією; якщо голови секцій, визначені таким чином, не можуть брати участь у засіданнях, їх заміняють заступники голів їх секцій;

— двох суддів, визначених за ротацією, з-поміж суддів, обраних із складу решти секцій для участі у засіданнях колегії на шестимісячний строк;

— щонайменше двох суддів для заміни, визначених за ротацією з-поміж суддів, обраних секціями для участі у засіданнях колегії на шестимісячний строк.

б) Якщо колегія розглядає клопотання про передання справи, до її складу не входить жоден суддя, який брав участь у розгляді питання прийнятності відповідної справи або у розгляді цієї справи по суті.

с) Суддя, обраний від Договірної сторони, якої стосується клопотання про передання справи, або суддя, що є громадянином цієї країни, не може засідати у складі колегії під час розгляду цього клопотання. Не може брати участь у розгляді клопотання обраний суддя, призначений відповідною Договірною стороною на підставі правил 29 й 30 Регламенту.

д) Будь-якого члена колегії, який не може з причин, зазначених у пунктах б) чи с) брати участь у засіданнях, замінює суддя для заміни, призначений за ротацією з-поміж суддів, обраних секціями для участі у роботі колегії на шестимісячний строк.

Правило 25 (Створення секцій)

1. Палати, передбачені в підпункті (б) статті 26 Конвенції (які в цьому Регламенті називаються «секціями»), створюються на пленарному засіданні Суду, за пропозицією його Голови, строком на три роки, відлік якого починається з дня виборів керівництва Суду, передбаченого в правилі 8. Має бути створено принаймні чотири секції.

2. Кожний суддя є членом однієї із секцій. Склад секцій повинен бути збалансованим «географічно» та за ознакою статі, й повинен відображати різні системи права Договірних Сторін.

3. Якщо суддя виходить зі складу Суду до завершення строку, на який було створено секцію, його наступник у Суді заміщує його у секції.

4. У виняткових випадках Голова Суду може змінити склад секції, якщо цього вимагають обставини.

5. За пропозицією Голови на пленарному засіданні Суду може бути створено додаткову секцію.

Правило 26' (Створення палат)

1. Палати у складі семи суддів, передбачені пунктом 1 статті 26 Конвенції для розгляду справ, що передаються до Суду, створюються зі складу секцій таким чином:

а) За умови дотримання пункту 2 цього правила та пункту 4 правила 28 (останнє речення), для розгляду справи до складу палати входять голова секції та суддя, обраний від Договірної Сторони, якої стосується справа. Якщо цей суддя не є членом секції, якій було доручено розгляд відповідної заяви згідно з правилом 51 чи 52 Регламенту, він бере участь у розгляді як повноправний член палати, згідно з

¹ У змінній редакції Суду від 8 грудня 2000 р., 13 грудня 2004 р., 4 липня 2005 р., 29 травня 2006 р. і 13 листопада 2006 р.

¹ У змінній редакції Суду від 17 червня та 8 липня 2002 р.

пунктом 4 статті 26 Конвенції. У разі неможливості участі цього судді в розгляді або якщо його відведено, застосовується правило 29 Регламенту.

б) Інші члени палати призначаються за ротацією головою секції з-поміж членів відповідної секції.

с) Члени секції, яких не було призначено у такий спосіб, беруть участь у засіданнях палати у якості суддів для заміни.

2. Голова палати може звільнити суддю, обраного від Договірної сторони, якої стосується справа, чи, у разі необхідності, обраного суддю або суддю *ad hoc*, призначеного відповідно до правил 29 й 30 Регламенту, від участі у засіданнях, присвячених підготовчим або процедурним питанням. Для цілей таких засідань вважається, що відповідна Договірна Сторона вже призначила замість цього судді першого суддю для заміни, як цього вимагає пункт 1 правила 29 Регламенту.

3. Навіть із закінченням терміну своїх повноважень суддя продовжує працювати над справами, у розгляді по суті яких він брав участь.

Правило 27¹ (Комітети)

1. Комітети у складі трьох суддів, які належать до тієї самої секції, створюються згідно з пунктом 1 статті 26 Конвенції. Після консультацій із головами секцій Голова Суду вирішує, яку кількість комітетів потрібно створити.

2. Комітети створюються на строк у дванадцять місяців, за ротацією з членів в кожній секції, за винятком голови секції.

3. Судді секції, які не входять до складу одного з комітетів, можуть залучатися до заміщення членів, які не

можуть брати участь у засіданнях комітету.

4. Комітет очолюється членом секції, який має перевагу старшинства.

Правило 27A² (Одноособовий склад Суду)

1. Одноособовий склад Суду впроваджено з метою застосування пункту 1 статті 26 Конвенції. Після консультацій з бюро Голова суду вирішує, скільки необхідно створити одноособових складів Суду, й проводить відповідні призначення. Президент складає заздалегідь список Договірних сторін, для яких кожний такий суддя буде здійснювати свої повноваження по розгляду заяв протягом всього строку, на який його було призначено у якості одноособового складу Суду.

2. Одноособовий склад Суду призначається за ротацією на строк у дванадцять місяців. Голова Суду й голови секцій звільнені від обов'язків розглядати справи в одноособовому складі Суду. Судді, призначені в одноособовий склад Суду, продовжують виконувати свої обов'язки в секціях, до складу яких вони входять відповідно до пункту 2 правила 25 Регламенту.

3. Як вимагає пункт 2 статті 24 Конвенції, при винесенні рішення кожному судді в одноособовому складі Суду допомагає доповідач, який не є суддею.

Правило 28³ (Неможливість брати участь у розгляді справи, відведення або звільнення від участі)

1. Суддя, який не може брати участі в засіданнях, до яких його залучено, повинен якнайшвидше повідомити про це голову палати.

2. Не може брати участь у розгляді справи суддя:

а) який має особистий інтерес у цій справі, внаслідок, наприклад, шлюбних чи батьківських зв'язків, інших родинних зв'язків, тісних особистих чи професійних стосунків, ієрархічних зв'язків з однією із сторін у справі;

б) який раніше діяв як довірена особа, адвокат або радник сторони чи особи, зацікавленої в цій справі, на національному чи міжнародному рівні, як член суду чи слідчої групи, або в будь-якій іншій якості;

с) який бере участь у політичній чи адміністративній діяльності, або в професійній діяльності, несумісній із незалежним й неупередженим виконанням його обов'язків судді в той час, як він є суддею *ad hoc* або колишнім обраним суддею, який бере участь у провадженні у справах Суду на підставі пункту 3 правила 26 Регламенту;

д) який публічно, через засоби зв'язку, письмово, через свої публічні дії чи в інший спосіб висловив думки, які за своїм характером можуть об'єктивно зашкодити його неупередженості;

е) незалежність чи неупередженість якого можуть бути, на законних підставах, піддані сумніву з будь-якої іншої причини.

3. Якщо з однієї з зазначених причин суддя бере самовідвід, він повідомляє про це голову палати, який звільняє його від участі у засіданнях.

4. Якщо суддя, якого це стосується, або голова палати вагається щодо існування однієї з підстав відводу, викладених у пункті 2 цього правила, тоді рішення приймає палата. Палата заслуховує суддю, якого це стосується, обговорює своє рішення і голосує

без присутності цього судді. Для проведення обговорення й голосування палатою з цього питання зазначеного суддю заміщує перший суддя для заміни в палаті. Така сама процедура застосовується, якщо зазначений суддя бере участь у розгляді справи від Договірної сторони, яка її стосується. У такому випадку вважається, що відповідна Договірна Сторона вже призначила замість цього судді першого суддю для заміни, як цього вимагає пункт 1 правила 2 Регламенту.

5. Вищевикладені положення застосовуються також у випадках, коли суддя повинен засідати одноособово чи в складі комітету, за умови, що він повідомив голову секції, як це передбачено пунктами 1 й 3 цього правила.

Правило 29¹ (Судді *ad hoc*)

1. а) Якщо суддя, обраний від Договірної сторони, якої це стосується, не може брати участь у провадженні в палаті, заявляє самовідвід або звільнений від провадження у справі, або якщо немає такого судді, а Договірна сторона не обрала суддю *ad hoc* згідно з положеннями пункту 1 б) цього правила, голова палати пропонує цій стороні у справі повідомити протягом 30 днів прізвище того судді з числа інших обраних суддів, якого вона хоче призначити для розгляду справи.

б) Якщо Договірна сторона вирішила призначити суддю *ad hoc*, голова палати обирає останнього зі списку, наданого попередньо Договірною стороною, в якому зазначено від 3 до 5 прізвищ суддів, які відповідають вимогам, встановленим у пункті 1d) цього правила, і які визначені цією стороною як особи, що можуть виконувати повноваження судді *ad hoc* протягом двох років, з можливістю продовжен-

¹ У змінній редакції Суду від 13 листопада 2006 р.

² Додано Судом 13 листопада 2006 р.

³ У змінній редакції Суду від 17 червня, 8 липня 2002 р., 13 грудня 2004 р. та 13 листопада 2006 р.

¹ У змінній редакції Суду від 17 червня, 8 липня 2002 р., 13 листопада 2006 р. та 29 березня 2010 р.

ня. До списку мають входити представники обох статей, до нього додаються біографічні довідки кожної зазначеної особи. В жодному випадку особи, занесені до списку, не можуть представляти одну зі сторін чи третю особу, яка повинна виступати у Суді.

Як вимагає пункт 4 статті 26 Конвенції та перше речення цього пункту, прізвища інших обраних суддів можуть бути *ipso jure* занесеними до списку.

с) Процедура, передбачена у пунктах 1 а) та б) цього правила, застосовується у випадку, коли особа, призначена у такій спосіб, не може взяти участь у розгляді справи або заявляє самовідвід.

д) Суддя *ad hoc* повинен мати належну кваліфікацію, згідно з пунктом 1 статті 21 Конвенції; не повинно існувати жодних підстав із числа зазначених у правилі 28 Регламенту, які б перешкождали судді брати участь у розгляді справи; суддя повинен мати змогу залишатися у розпорядженні Суду й брати участь у засіданнях, як цього вимагає пункт 5 цього правила. Впродовж дії його призначення суддя *ad hoc* не може, в жодному випадку, представляти одну зі сторін чи третю особу, яка повинна виступати у Суді.

2. Вважається, що Договірна Сторона, якої стосується справа, відмовилася від свого права на призначення судді *ad hoc*:

а) якщо вона не відповіла протягом тридцяти днів, як це передбачено пунктом 1 а) цього правила, або до закінчення подовженого строку, який може їй надати голова палати;

б) якщо вона вирішує призначити суддю *ad hoc*, але не надіслала секретареві список, передбачений пунктом 1 б) цього правила, на момент повідо-

влення про заяву уряду-відповідача, згідно з пунктом 2 правила 54 Регламенту; або якщо палата вважає, що вимогам, встановленим пунктом 1 с), запропонований суддя *ad hoc* відповідає менше, ніж три особи із зазначених у списку.

3. Голова палати може вирішити не пропонувати Договірній стороні, якої стосується справа, здійснити призначення, передбачене пунктом 1 а) цього правила, поки вона не одержить повідомлення про заяву відповідно до пункту 2 правила 54 Регламенту. У цьому випадку до призначення Договірною стороною, якої це стосується, судді, буде вважатися, що вона призначила першого суддю для заміни у якості обраного судді.

4. На початку першого після його призначення засідання, присвяченого розгляду справи, суддя *ad hoc* складає присягу або робить урочисту заяву, як це передбачено у правилі 3 Регламенту. Цей акт фіксується у протоколі.

5. Судді *ad hoc* повинні залишатися у розпорядженні Суду й брати участь у засіданнях палати, за умови дотримання положень пункту 2 правила 26 Регламенту.

Правило 30' (Спільний інтерес)

1. Якщо дві чи більше Договірних сторін — заявників або відповідачів — мають спільний інтерес, голова палати може запропонувати їм домовитися про призначення одного судді, обраного від них, у якості судді спільного інтересу, який буде повноправно розглядати справу; за відсутності згоди між сторонами голова палати визначає суддю, який розглядатиме справу у якості судді спільного інтересу шляхом жеребкування, з числа запропонованих сторонами суддів.

2. Голова палати може вирішити не пропонувати Договірним сторонам, яких це стосується, здійснити призначення, передбачене пунктом 1 цього правила до тих пір, поки вони не одержать повідомлення про заяву відповідно до пункту 2 правила 54 Регламенту.

3. У випадку заперечення існування спільного інтересу чи іншого пов'язаного з цим питання палата виносить рішення, за необхідністю, після одержання письмових аргументів від Договірних Сторін, яких це стосується.

Розділ II ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ

Глава I Загальні правила

Правило 31 (Можливість окремих відступів)

Положення цього розділу не перешкоджають Суду, після консультації зі сторонами, відступати від цих положень, якщо це потрібно в цілях розгляду окремої справи.

Правило 32 (Практичні рекомендації)

Голова Суду може видавати практичні рекомендації, зокрема стосовно таких питань, як з'явлення на слухання та подання аргументів сторони чи інших документів.

Правило 33' (Відкритий характер документів)

1. Всі документи, що подаються до Секретаріату сторонами у справі чи будь-якою третьою стороною, пов'язаною із заявою, за винятком документів, що надаються в ході переговорів з метою дружнього врегулювання, передбаченого правилом 62 Регламенту, є відкритими для громадськості

на умовах ознайомлення з ними, встановленими секретарем, якщо, — з причин, зазначених у пункті 2 цього правила, голова палати не вирішить інакше — за власною ініціативою чи за клопотанням однієї з сторін у справі або іншої особи, якої це стосується.

2. Доступ громадськості до документа чи його частини може бути обмежений в інтересах моралі, громадського порядку або національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо цього вимагають інтереси неповнолітньої особи або захист приватного життя сторін чи іншої особи, якої це стосується, або якщо голова палати, виключно у разі крайньої необхідності та за виняткових обставин, вирішує, що відкритий доступ до документів може зашкодити інтересам правосуддя.

3. Будь-яке клопотання про збереження конфіденційності, подане згідно з пунктом 1 цього правила, повинно бути обґрунтованим та уточнювати, чи стосується воно всіх матеріалів у справі чи певної їх частини.

4. Винесені палатою ухвали й рішення є відкритими для громадськості. Ухвали й рішення, винесені у комітетах, включно з рішеннями, що підлягають положенням пункту 5 правила 53 Регламенту, є відкритими для громадськості. Суд регулярно оприлюднює загальну інформацію щодо рішень, винесених суддею одноосібно згідно з пунктом 1 правила 52 А Регламенту, або у комітетах згідно з пунктом 5 правила 53 Регламенту.

Правило 34' (Використання мов)

1. Офіційними мовами Суду є французька й англійська мови.

2. Якщо заява подається на підставі статті 34 Конвенції, все спілку-

¹ У змінній редакції Суду від 7 липня 2003 р.

¹ У змінній редакції Суду від 17 червня, 8 липня 2002 р., 7 липня 2003 р., 4 липня 2005 р., 13 листопада 2006 р. та 14 травня 2007 р.

² У змінній редакції Суду від 13 грудня 2004 р.

вання з заявниками або їхніми представниками та всі їхні усні й письмові подання у зв'язку із заявами складаються якщо не однією з офіційних мов Суду, то однією з офіційних мов Договірних сторін, до того як Договірну сторону буде повідомлено про надходження заяви згідно з положеннями Регламенту. Якщо Договірна сторона інформується або попереджається щодо заяви згідно з положеннями Регламенту, їй надсилається текст заяви та додатки до нього мовою, якою їх було складено заявником для подання до Секретаріату.

3. а) Усе спілкування із заявниками або їхніми представниками та всі усні й письмові подання заявників або їхніх представників щодо слухання чи ті, що були зроблені після повідомлення Договірної сторони про заяву, повинні бути складені однією з офіційних мов Суду, якщо тільки голова палати не дозволить продовжувати використовувати офіційну мову Договірної сторони.

б) З отриманням такого дозволу секретар Суду вживає необхідних заходів для забезпечення повного чи часткового перекладу усних або письмових подань заявника французькою чи англійською мовами, якщо голова палати вважає це необхідним в інтересах нормального здійснення провадження у справі.

с) У виняткових випадках голова палати може надати такий дозвіл за умови відшкодування всіх спричинених перекладом витрат або їх частини за рахунок заявника.

д) Якщо голова палати не вирішить інакше, всі рішення, прийняті на підставі положень, викладених вище у цьому пункті, застосовуються протягом всіх наступних етапів провадження у справі, включно з провадженням внаслідок подання клопотання про пе-

редання справи до Великої Палати чи клопотання щодо тлумачення або перегляду судового рішення згідно з правилами 73, 79 й 80 Регламенту відповідно.

4. а) Усе спілкування із Договірною стороною — стороною у справі, всі усні чи письмові подання цієї сторони повинні бути здійснені однією з офіційних мов Суду. Голова палати може дозволити Договірній стороні, якої це стосується, використовувати одну з її офіційних мов для її усних чи письмових подань.

б) З отриманням такого дозволу сторона, яка звернулася з таким клопотанням, повинна:

і. направити свої письмові подання у перекладі французькою або англійською мовою у строк, встановлений головою палати; за Секретарем Суду зберігається право вжити необхідних заходів для забезпечення перекладу документа за рахунок Сторони-позивача, якщо остання не надала переклад у встановлений строк;

ii. взяти на себе всі витрати на переклад французькою або англійською мовою її усних подань; всі заходи по забезпеченню такого перекладу бере на себе Секретар Суду.

с) Голова палати може зажадати від Договірної сторони-сторони у справі надати у встановлений строк переклад чи стислий виклад французькою або англійською мовою всіх чи деяких додатків до її письмових подань, або будь-якого документу чи витягу з документів, які він вважатиме доцільними.

д) Вище викладені підпункти застосовуються також, *mutatis mutandis*, до третіх осіб, що вступили до справи згідно з правилом 44 Регламенту, та до випадків використання неофіційної мови третьою особою, що вступила до справи.

5. Голова палати може запропонувати Договірній стороні-відповідачеві надати переклад своїх письмових подань однією з офіційних мов Договірної сторони, з метою полегшити їх розуміння заявником.

6. Кожний свідок, експерт чи інша особа, що постає перед Судом, може використовувати свою рідну мову, якщо не володіє достатньо однією з двох офіційних мов. У такому випадку Секретар Суду вживає необхідних заходів для забезпечення усного або письмового перекладу.

Правило 35 (Представництво Договірних сторін)

Договірні сторони мають бути представлені довіреними особами, яким може надаватися допомога адвоката чи радника.

Правило 36¹ (Представництво заявників)

1. Особи, неурядові організації або групи осіб, зазначені у статті 34 Конвенції, можуть подати заяви особисто або через представника.

2. Коли Договірна сторона-відповідач отримує повідомлення про заяву згідно з пунктом 2 б) правила 54 Регламенту, заявника повинно бути представлено відповідно до пункту 4 цього правила, якщо голова палати не вирішить інакше.

3. Заявник повинен бути таким чином представлений на будь-якому слуханні, що проводиться за рішенням палати, якщо тільки голова палати не дозволить, у виняткових випадках, заявникові представляти свою справу самостійно, за умови допомоги адвоката чи іншої уповноваженої особи, якщо таке необхідно.

4. а) Особа, яка представляє заявника згідно з пунктами 2 і 3 цього пра-

вила, повинна мати дозвіл на здійснення адвокатської діяльності в одній з Договірних сторін, проживати на території однієї з цих країн, або отримати дозвіл на представництво від голови палати.

б) За виняткових обставин, на будь-якому етапі провадження, голова палати може, з огляду на обставини чи поведінку адвоката або особи, призначеної згідно з попереднім підпунктом, винести рішення, що цей адвокат чи особа не можуть продовжувати представляти заявника чи допомагати йому, й дати розпорядження останньому знайти іншого представника.

5. а) Адвокат чи інший уповноважений представник заявника, або сам заявник, що просить дозволу самостійно захищати свої інтереси, повинен достатньо добре розуміти одну з офіційних мов Суду, навіть якщо він отримав дозвіл, зазначений у підпункті б) цього пункту.

б) Якщо представник, або заявник, що захищає свої інтереси самостійно, недостатньо вільно володіє однією з офіційних мов Суду, голова палати може, на підставі пункту 3 правила 34 Регламенту, дозволити їм використовувати одну з офіційних мов Договірних сторін.

Правило 37² (Повідомлення, сповіщення та виклики)

1. Повідомлення чи сповіщення, надіслані довіреним особам або адвокатам сторін, вважаються такими, що надіслані самим сторонам.

2. Якщо для повідомлення, сповіщення або виклику осіб, які не є представниками чи адвокатами сторін, Суд вважає за потрібне звернутися за допомогою до Уряду держави, на території якої це повідомлення, сповіщен-

¹ У змінній редакції Суду від 7 липня 2003 р.

² У змінній редакції Суду від 7 липня 2003 р.

ня або виклик повинні здійснюватися, Голова Суду звертається безпосередньо до цього Уряду.

Правило 38 (Письмові документи)

1. Відповідно до Регламенту, зауваження сторін у письмовій формі та інші документи подаються у строк, встановлений головою палати чи суддею-доповідачем, залежно від обставин, відповідно до цього Регламенту. Зауваження сторін у письмовій формі та інші документи, подані після встановленого строку або з порушенням практичних рекомендацій, викладених у правилі 32 Регламенту, не можуть бути долучені до матеріалів справи, якщо тільки голова палати не вирішить інакше.

2. Для встановлення строку, зазначеного у пункті 1 цього правила, береться до уваги дата відправки, зазначена на документі, а якщо такої немає, дата фактичного отримання документа Секретаріатом.

Правило 38A¹ (Розгляд процедурних питань)

Процедурні питання, які вимагають окремого рішення палати, розглядаються одночасно із розглядом справи, якщо голова палати не вирішить інакше.

Правило 39² (Тимчасові заходи)

1. Палата чи, у разі потреби, її голова може — за власною ініціативою або на прохання однієї з сторін чи будь-якої особи, якої це стосується, — вказати сторонам на тимчасові заходи, які, на її думку, доцільно вжити в інтересах сторін чи в інтересах належного здійснення провадження у справі.

2. Комітету міністрів надсилається повідомлення про такі заходи.

3. Палата може зробити запит сторонам у справі надати інформацію щодо будь-якого питання стосовно виконання тимчасових заходів, на які вона вказала.

Правило 40 (Термінове сповіщення про заяву)

У невідкладних випадках і з дозволу голови палати Секретар може, без шкоди для процедурних заходів, будь-якими наявними засобами поінформувати Договірну Сторону, якої стосується заява, про надходження цієї заяви та стисло викласти її суть.

Правило 41³ (Черговість розгляду заяв)

Для визначення порядку, в якому Суд повинен розглядати справи, береться до уваги важливість і невідкладний характер питань, яких торкається справа, характер цих питань визначається на основі критеріїв, встановлених Судом. Палата і голова палати можуть, однак, відступити від цих критеріїв і надати першочерговість окремій справі.

Правило 42 (попередньо правило 43) (Об'єднання та одночасний розгляд заяв)

1. На прохання сторін або за власною ініціативою палата може розпорядитися об'єднати дві чи декілька заяв.

2. Після консультації зі сторонами голова палати може винести розпорядження про одночасне провадження у справах, призначених на розгляд цією палатою, незалежно від того, чи виносила вона рішення про об'єднання заяв.

Правило 43¹ (попередньо правило 44) (Вилучення з реєстру та поновлення в реєстрі)

1. На будь-якому етапі провадження Суд може винести рішення про вилучення заяви з судового реєстру відповідно до статті 37 Конвенції.

2. Якщо Договірна сторона-заявник повідомляє Секретаря про свій намір відмовитися від заяви, палата може, згідно зі статтею 37 Конвенції, вилучити цю заяву з реєстру справ Суду, за умови, що друга Договірна сторона чи інші Договірні сторони, яких стосується справа, погоджуються на її припинення.

3. У випадку дружнього врегулювання спору вилучення заяви з судового реєстру виголошується в окремому рішенні. Відповідно до пункту 4 статті 39 Конвенції, це рішення передається до Комітету Міністрів, який слідкує за дотриманням умов дружнього врегулювання, визначених у рішенні Суду. В інших випадках, передбачених статтею 37 Конвенції, рішення про вилучення з судового реєстру заяви, визнаної прийнятною, виноситься окремим рішенням Суду. Одразу після того, як це рішення стає остаточним, голова палати передає його до Комітету Міністрів для здійснення, згідно з пунктом 2 статті 46 Конвенції, нагляду за виконанням будь-яких зобов'язань, що можуть набрати чинності у зв'язку з припиненням чи вирішенням справи.

4. Після вилучення заяви з судового реєстру Суд оцінює судові витрати на власний розсуд. Якщо вони були призначені рішенням про вилучення з судового реєстру справи, визнаної непринятною, голова палати передає це рішення до Комітету міністрів.

5. Суд може вирішити поновити заяву у судовому реєстрі, якщо він вважає, що це виправдано винятковими обставинами.

Правило 44² (Участь у справі третьої сторони)

1. а) Як тільки заява, подана згідно зі статтею 34 Конвенції, повідомляється Договірній стороні-відповідачу згідно з пунктом 2 правила 53 та пунктом 2 б) правила 54 Регламенту, Секретар Суду направляє одночасно копію тексту заяви кожній Договірній стороні, громадянином якої є заявник у справі. Він також інформує таку Договірну сторону про рішення проведення усного слухання у справі.

б) Якщо, згідно із пунктом 1 статті 36 Конвенції, Договірна сторона хоче використати право надати свої зауваження у письмовій формі чи взяти участь у слуханнях, вона повинна письмово попередити про це Секретаря Суду упродовж дванадцяти тижнів після повідомлення про заяву чи сповіщення, передбачених у попередньому підпункті. Голова палати може, як виняток, встановити інший строк.

2. Якщо, згідно із пунктом 3 статті 36 Конвенції, Комісар з прав людини хоче використати право надати свої аргументи у письмовій формі чи взяти участь у слуханнях, він повинен письмово попередити про це Секретаря Суду упродовж дванадцяти тижнів після повідомлення Договірної сторони — відповідача про заяву чи сповіщення останньої про проведення усних слухань. За виняткових обставин голова палати може встановити інший строк.

У випадку, якщо Комісар з прав людини не зможе взяти участь у провадженні у справі особисто, він призначає

¹ Додано судом 17 червня та 8 липня 2002 р.

² У змінній редакції Суду від 4 липня 2005 р.

³ У змінній редакції Суду від 17 червня, 8 липня 2002 р. та 29 червня 2009 р.

¹ У змінній редакції Суду від 17 червня, 8 липня 2002 р., 7 липня 2003 р. та 13 листопада 2006 р.

² У змінній редакції Суду від 7 липня 2003 р. та 13 листопада 2006 р.

одного або декількох членів свого бюро, які будуть представляти його в Суді. Йому може допомагати адвокат.

3. а) Після ознайомлення Договірної сторони — відповідача із заявою, як цього вимагає пункт 1 правила 51 та пункт 2 б) правила 54 Регламенту, голова палати може, на підставі пункту 2 статті 36 Конвенції та в інтересах належного здійснення правосуддя, запропонувати чи дозволити тій чи іншій Договірній стороні, яка не бере участь у процесі, або тій чи іншій зацікавленій особі, яка не є заявником, надати свої письмові зауваження або, за виняткових обставин, взяти участь у засіданні.

б) Клопотання про такий дозвіл повинні бути належним чином обґрунтовані й подаватися у письмовій формі, однією з офіційних мов, як цього вимагає пункт 4 правила 34 Регламенту, упродовж дванадцяти тижнів після ознайомлення Договірної сторони — відповідача із заявою. За виняткових обставин голова палати може встановити інший строк.

4. а) У справах, які має розглядати Велика Палата, строки, визначені у попередніх пунктах, починаються з дати повідомлення сторін у справі про рішення палати відмовитися від розгляду справи і передати її на розгляд Великої Палати згідно з пунктом 1 правила 72 Регламенту, або про рішення колегії Великої Палати задовольнити клопотання однієї з сторін у справі про передачу справи до Великої Палати на підставі пункту 2 правила 73 Регламенту.

б) За виняткових обставин голова палати може прийняти рішення про продовження строків, встановлених цим правилом, якщо наведено достатньо підстав для обґрунтування такого заходу.

5. Пропозиція чи дозвіл, зазначені у пункті 3 а) цього правила, надаються

на певних умовах, серед яких — дотримання строку, встановленого головою палати. У разі невиконання цих умов голова може винести рішення не долучати зазначені зауваження до матеріалів справи чи обмежити участь у слуханні тією мірою, яку він вважає доцільною.

6. Письмові зауваження, подані відповідно до цього правила, мають бути виконані однією з офіційних мов, як це передбачено пунктом 4 правила 34 Регламенту. Секретар Суду передає ці зауваження сторонам у справі, які мають право відповісти на них письмово або, якщо це потрібно, усно, підчас слухання, за умови дотримання ними встановлених головою палати умов, у тому числі щодо встановлених ним строків.

Правило 44А¹ **(Обов'язок співпрацювати з Судом)**

Сторони у справі зобов'язані повноцінно співпрацювати з Судом задля належного ходу провадження у справі, зокрема вони зобов'язані, в межах своїх повноважень, вживати всіх заходів з числа тих, які Суд вважає необхідними для належного здійснення правосуддя. Таке зобов'язання також покладається, у разі необхідності, на Договірні сторони, які не є сторонами у справі.

Правило 44В² **(Невиконання розпорядження Суду)**

Якщо одна з сторін у справі не виконує розпорядження Суду щодо проведення провадження у справі, голова палати може вжити будь-яких доцільних, на його думку, заходів.

Правило 44С³ **(Ухилення від ефективної участі)**

1. Якщо одна зі сторін у справі ухиляється від надання доказів чи інфор-

мації на вимогу Суду, або не повідомляє за власною ініціативою необхідної інформації, або якщо вона в інший спосіб ухиляється від ефективності участі у провадженні у справі, Суд може зробити будь-які, доцільні на його думку, висновки щодо такої поведінки.

2. Утримання або відмова Договірної сторони — відповідача від ефективної участі у провадженні у справі не складає саме по собі підставу, з якої палата може припинити розгляд справи.

Правило 44Д¹ **(Недоречні подання сторони у справі)**

Якщо представник тієї чи іншої сторони дозволить собі неприпустимі, легковажні, образливі, неправдиві подання чи подання сутяжного характеру, голова палати може усунути його від провадження у справі, не брати до уваги всі або частину зазначених подань, або ж винести розпорядження, доцільне, на його думку, в цьому випадку, що не суперечить пункту 3 статті 35 Конвенції.

Правило 44Е² **(Відсутність наміру підтримувати заяву)**

Як передбачено пунктом 1 а) статті 37 Конвенції, палата може вилучити справу з реєстру Суду на підставі правила 43 Регламенту, якщо Договірна сторона або особа-заявник не має наміру продовжувати розгляд справи.

Глава II **Початок провадження у справі**

Правило 45 **(Підписи)**

1. Будь-яка заява, подана згідно зі статтями 33 і 34 Конвенції, повинна бути оформлена письмово та має бути підписана заявником або його представником.

2. Якщо заява подана неурядовою організацією або групою осіб, її підписують особи, уповноважені представляти цю організацію чи групу. Відповідна палата чи комітет розглядають всі питання щодо повноважень осіб, які підписали заяву.

3. Якщо заявники представлені у суді відповідно до правила 36 Регламенту, їхній представник чи представники повинні надати довіреність або письмове повноваження.

Правило 46 **(Зміст міждержавної заяви)**

Будь-яка Договірна сторона або сторони, що мають намір подати позов до Суду згідно зі статтею 33 Конвенції, подають до Секретаріату заяву, яка має містити:

а) найменування Договірної сторони, проти якої подається заява;
б) викладення фактів;
в) викладення стверджуваного порушення чи порушень Конвенції, на які посилається заявник, та відповідних аргументів;

г) підтвердження відповідності критеріям прийнятності заяви, викладених у пункті 1 статті 35 Конвенції (вичерпання національних засобів оскарження, дотримання шестимісячного строку);

д) предмет заяви та основні вимоги справедливої компенсації, які можуть бути висунуті на підставі статті 41 Конвенції, від імені сторони чи сторін, що вважають себе потерпілими;

е) прізвище та адресу особи чи осіб, призначених у якості довірених осіб;

до заяви додається:

г) копії всіх необхідних документів, зокрема судових чи інших рішень, що стосуються предмету заяви.

¹ Додано Судом 13 грудня 2004 р.

² Додано Судом 13 грудня 2004 р.

³ Додано Судом 13 грудня 2004 р.

¹ Додано Судом 13 грудня 2004 р.

² Додано Судом 13 грудня 2004 р.

Правило 47¹ (Зміст індивідуальної заяви)

1. Кожна заява, подана на підставі статті 34 Конвенції, оформлюється на бланку Секретаріату, якщо голова відповідної секції не виносить інше рішення. На бланку зазначаються:

а) прізвище, дата народження, громадянство, стать, рід занять та адреса заявника;

б) прізвище, рід занять та адреса його представника, якщо такий є;

с) найменування Договірної сторони чи сторін, проти яких подано заяву;

д) стислий виклад фактів;

е) стислий виклад стверджуваного порушення чи порушень Конвенції, на які посилається заявник, та відповідні аргументи;

ф) стислий виклад відповідності критеріям прийнятності заяви, викладеним у пункті 1 статті 35 Конвенції (вичерпання національних засобів оскарження та дотримання шестимісячного строку);

г) предмет заяви;

до заяви додається:

h) копії всіх необхідних документів, зокрема судових чи інших рішень, що стосуються предмету заяви.

2. Заявники також повинні:

а) надати інформацію, зокрема, зазначені у пункті 1 h) цього правила документи і рішення, які дозволяють пересвідчитися в тому, що дотримано всіх умов прийнятності заяви, викладених у пункті 1 статті 35 Конвенції (вичерпання національних засобів оскарження та дотримання шестимісячного строку);

б) вказати, чи вони подавали ті ж самі скарги на розгляд за будь-якою іншою процедурою міжнародного розслідування чи врегулювання.

3. Заявники, які не бажають, щоб їх особа була розголошена, повинні це зазначити в заяві та навести причини, що виправдовують такий відступ від загального правила відкритості провадження у Суді. Голова палати може дозволити анонімність або винести рішення про анонімність за власної ініціативи.

4. Недодержання вимог, викладених вище в пунктах 1 і 2 цього правила, може призвести до того, що заява не розглядатиметься Судом.

5. На підставі пункту 1 статті 35 Конвенції, датою подання заяви вважається, як правило, дата першого повідомлення заявника, в якому викладено, принаймні стисло, предмет заяви, за умови, що належним чином заповнений бланк заяви буде подано у строки, встановлені Судом. Суд може, однак, вирішити, що виправданим буде вважати датою подання заяви іншу дату.

6. Заявники мають повідомляти Суд про будь-які зміни адреси та інших обставин, що стосуються позову.

Глава III Судді-доповідачі

Правило 48² (Міждержавні заяви)

1. Якщо заяву подано згідно зі статтею 33 Конвенції, палата, створена для розгляду цієї справи, призначає одного або більше суддів зі свого складу суддею-доповідачем (суддями-доповідачами), який, після отримання письмових зауважень від Договірних Сторін, яких стосується справа, подає доповідь про прийнятність заяви.

2. Суддя-доповідач (судді-доповідачі) подає палаті ті доповіді, проекти та інші документи, які можуть допо-

могти палаті та її голові виконувати свої функції.

Правило 49¹ (Індивідуальні заяви)

1. Якщо матеріал, поданий заявником, достатній для того, щоб визнати заяву неприйнятною або вилучити справу з судового реєстру, цю заяву розглядає одноособовий склад Суду, якщо немає особливих підстав діяти інакше.

2. Якщо подано заяву згідно зі статтею 34 Конвенції, а справа вимагає розгляду палатою чи комітетом, що діє відповідно до пункту 2 правила 53 Регламенту, голова секції, до якої було призначено справу, призначає суддю-доповідача, який розглядатиме заяву.

3. Розглядаючи заяви, судді-доповідачі:

а) можуть попросити сторони у справі надати у визначений термін будь-яку інформацію стосовно фактів, будь-які необхідні на її думку документи та інші матеріали;

б) вирішують, у якому складі треба розглядати заяву: одноособовим складом Суду, комітетом чи палатою, голова секції може, однак, призначити справу на розгляд палатою чи комітетом.

с) подають палаті доповіді, проекти та інші документи, які можуть допомогти палаті, комітету чи їх головам виконувати свої функції.

Правило 50 (Проведення у Великій Палаті)

Якщо справу подано до Великої Палати згідно зі статтею 30 або статтею 43 Конвенції, голова Великої Палати призначає суддею-доповідачем (суддями-доповідачами) одного, а як-

що йдеться про міждержавну заяву, — одного або більше членів Великої Палати.

Глава IV Проведення щодо прийнятності

Міждержавні заяви

Правило 51² (Призначення заяви на розгляд і подальша процедура)

1. Якщо подається заява на підставі статті 33 Конвенції, Голова Суду негайно повідомляє Договірну сторону — відповідача про надходження заяви та призначає справу на розгляд однією з секцій.

2. Відповідно до пункту 1 а) правила 26, судді, обрані від імені Договірної сторони-заявника та Договірної сторони-відповідача, є за посадою членами палати, сформованої для розгляду справи. Правило 30 застосовується, якщо заява подана кількома Договірними сторонами, або якщо кількома Договірними сторонами подано заяви стосовно одного предмету, і вони розглядаються разом відповідно до правила 42.

3. Після призначення справи на розгляд секції голова цієї секції формує склад палати відповідно до пункту 1 правила 26 та пропонує Договірній стороні-відповідачу подати, у письмовій формі, свої зауваження щодо прийнятності заяви. Отримані таким чином зауваження Секретар Суду доводить до відома Договірної сторони-заявника, яка може надати у відповідь свої зауваження у письмовій формі.

4. Перед винесенням рішення стосовно прийнятності заяви палата або її голова може запропонувати сторонам подати додаткові зауваження у письмовій формі.

¹ У змінній редакції Суду від 17 червня, 8 липня 2002 р., 11 грудня 2007р. та 22 вересня 2008 р.

² У змінній редакції Суду від 17 червня та 8 липня 2002 р.

¹ У змінній редакції Суду від 17 червня, 8 липня 2002 р., 4 липня 2005 р., 13 листопада 2006 р. та 14 травня 2007 р.

² У змінній редакції Суду від 17 червня та 8 липня 2002 р.

5. Слухання щодо прийнятності провадиться за проханням однієї чи кількох Договірних сторін, яких стосується справа, або за власною ініціативою палати.

6. Перед призначенням письмового і, у разі потреби, усного провадження голова палати проводить консультації зі сторонами у справі.

Індивідуальні заяви

Правило 52¹

(Призначення заяви на розгляд секції)

1. Голова Суду призначає на розгляд секції кожену справу, подану на підставі статті 34 Конвенції, намагаючись при цьому забезпечити справедливий розподіл справ між секціями.

2. Палата у складі семи суддів, як це передбачено у пункті 1 статті 26 Конвенції, формується головою відповідної секції відповідно до пункту 1 правила 26 Регламенту.

3. До того, як буде сформовано палату згідно з пунктом 2 цього правила, повноваження голови палати, визначені Регламентом, виконує голова секції.

Правило 52 А²

(Проведення одноособовим складом Суду)

1. Відповідно до статті 27 Конвенції, одноособовий склад Суду може визнати неприйнятною заяву, подану на підставі статті 34 Конвенції, або вилучити справу з судового реєстру, якщо таке рішення можна винести без додаткового розгляду. Це рішення є остаточним. Заявника сповіщають про рішення листом.

2. Відповідно до пункту 3 статті 26 Конвенції, одноособовий склад Суду не може розглядати будь-які заяви, подані проти держави, від якої його було обрано.

3. Якщо одноособовий склад Суду не приймає рішення, зазначеного у пункті 1 цього правила, він передає справу на розгляд комітету або палати.

Правило 5³

(Проведення у комітеті)

1. Відповідно до пункту 1 а) статті 28 Конвенції, Комітет може — одноголосним голосуванням та на будь-якому етапі розгляду, — визнати неприйнятною або вилучити з судового реєстру заяву, якщо таке рішення може бути винесене без додаткового вивчення.

2. Якщо, розглянувши зауваження сторін, надані відповідно до пункту 2 б) правила 54, комітет вважатиме, що справу треба розглядати за процедурою, передбаченою пунктом 1 б) статті 28 Конвенції, він приймає, одноголосно, судове рішення, яке включає рішення стосовно прийнятності та якщо таке рішення потрібне стосовно справедливої компенсації.

3. Якщо суддя, обраний від імені Договірної сторони, якої стосується справа, не є членом комітету, рішення про його залучення до роботи комітету у якості її члена може бути винесено комітетом одноголосно та на будь-якому етапі провадження, з урахуванням всіх належних факторів, зокрема питання, чи оскаржувала сторона застосування процедури, передбаченої пунктом 1 б) статті 28 Конвенції.

4. Ухвали й рішення, винесені на підставі пункту 1 статті 28 Конвенції, є остаточними.

5. Якщо не буде вирішено комітетом інакше, рішення, винесене комітетом на підставі пункту 1 а) статті 28 Конвенції, повідомляється листом заявнику, як і Договірним сторонам,

яких це стосується, якщо вони попередньо були залучені до справи відповідно до цих правил.

6. Якщо комітет не виносить ні ухвали, ні рішення, він передає справу до палати, сформованої для її розгляду відповідно до пункту 2 правила 52 Регламенту.

7. Положення правил від 79 до 81 Регламенту застосовуються *mutatis mutandis* до провадження у комітетах.

Правило 54¹

(Проведення у палаті)

1. Палата може одразу визнати заяву неприйнятною або вилучити її з судового реєстру.

2. В іншому випадку, палата або її голова може:

а) зробити запит стороні надати будь-яку фактичну інформацію, будь-які документи або інші матеріали, необхідні на думку палати або її голови;

б) сповістити Договірну сторону-відповідача про заяву та запропонувати їй надіслати свої письмові зауваження щодо заяви, а після отримання останніх запропонувати заявникові на них відповісти;

с) запропонувати сторонам надати додаткові зауваження у письмовій формі.

3. Перед винесенням рішення щодо прийнятності заяви, за проханням однієї з сторін чи за власною ініціативою, палата може винести рішення про проведення слухання, якщо вона вважає це за необхідне для виконання своїх повноважень, наданих Конвенцією. В такому випадку сторонам у справі пропонується висловити свою думку щодо питань, які виникають по суті заяв, за умови, якщо палата, як виняток, не вирішить інакше.

Правило 54 А² (Об'єднаний розгляд справи на прийнятність по суті)

1. Вирішуючи повідомити про заяву Договірну Сторону-відповідача, згідно з пунктом 2б) правила 54, палата також може прийняти рішення про одночасний розгляд прийнятності заяви та по суті справи, відповідно до пункту 1 статті 29 Конвенції. Сторонам пропонується додати до своїх зауважень будь-які доводи стосовно справедливої компенсації та пропозиції щодо дружнього врегулювання. Умови, викладені в правилах 60 і 62, застосовуються *mutatis mutandis*. Проте Суд може в будь-який момент і у разі потреби винести окреме рішення щодо прийнятності.

2. Якщо дружнього врегулювання чи іншого рішення не досягнуто і палата, на підставі аргументів сторін, переконана у прийнятності заяви та в тому, що справа готова до розгляду її по суті, вона одразу ж виносить судове рішення палати, яке містить також її рішення щодо прийнятності, якщо тільки не буде вирішено прийняти таке рішення окремо.

Міждержавні та індивідуальні заяви

Правило 55

(Заперечення щодо неприйнятності)

Будь-яке заперечення проти прийнятності, якщо таке дозволено характером заперечення та обставинами, має бути висловлено Договірною Стороною-відповідачем у письмовій та усній формі щодо прийнятності заяви, яку подано згідно з правилом 51 чи правилом 54.

¹ У зміненій редакції Суду від 17 червня та 8 липня 2002 р.

² Додано Судом 13 листопада 2006 р.

³ У зміненій редакції Суду від 17 червня, 8 липня 2002 р., 4 липня 2005 р. та 14 травня 2007 р.

¹ Додано Судом 17 червня та 8 липня 2002 р., змінено 13 грудня 2004 р. та 13 грудня 2006 р.

² У зміненій редакції Суду від 17 червня, 8 липня 2002 р.

Правило 56¹ (Рішення палати)

1. У рішенні палата зазначає, чи було його винесено одноголосно чи більшістю голосів; воно має бути обґрунтованим.

2. Секретар повідомляє заявника про рішення палати. Рішення також повідомляється тій Договірній Стороні або Сторонам, яких це стосується, а, у разі необхідності, третій стороні, якої це стосується, як Комісар з прав людини, якщо їх було попередньо поінформовано щодо заяви відповідно до Регламенту. У випадку укладання угоди про дружнє врегулювання, рішення про виключення справи з реєстру передається до Комітету міністрів згідно з пунктом 3 правила 43 Регламенту.

Правило 57² (Мова, якою виноситься рішення)

1. Якщо Суд не приймає рішення винести рішення обома офіційними мовами, всі рішення палат виносяться французькою або англійською мовою.

2. Як це передбачено правилом 78 Регламенту, рішення публікуються в офіційній збірці матеріалів Суду обома офіційними мовами.

Глава V Проведення після прийняття заяви

Правило 58 (Міждержавні заяви)

1. Якщо палата вирішує прийняти до провадження заяву, подану згідно зі статтею 33 Конвенції, голова палати, після консультацій з Договірними Сторонами, яких це стосується, встановлює строк подання письмових зауважень по суті справи та надання

будь-яких додаткових доказів. Проте голова може, за згодою Договірних Сторін, видати розпорядження про те, що можна обійтися без письмового провадження.

2. Слухання по суті справи проводяться, якщо цього вимагає одна або більше Договірних сторін, яких це стосується, або якщо палата приймає відповідне рішення. Голова палати приймає рішення про усне провадження.

Правило 59³ (Індивідуальні заяви)

1. Після прийняття рішення щодо прийнятності заяви, поданої згідно зі статтею 34 Конвенції, палата або її голова може запропонувати сторонам надати додаткові докази й зауваження у письмовій формі.

2. Якщо не буде прийнято інше рішення, строк подання зауважень повинен бути однаковим для всіх сторін.

3. Якщо для виконання своїх повноважень, встановлених Конвенцією, палата вважає за необхідне проведення слухання по суті справи, вона виносить відповідне рішення на підставі прохання однієї із сторін або за власною ініціативою.

4. У разі необхідності голова палати призначає письмове й усне провадження.

Правило 60⁴ (Вимоги справедливого відшкодування)

1. Кожен заявник, порушення конвенційних прав якого було виявлено Судом, і який сподівається на справедливе відшкодування на підставі статті 41 Конвенції, повинен надати відповідну заяву.

2. Якщо голова палати не вирішить інакше, заявник повинен подати де-

тальний перелік всіх вимог з підрахунками, класифікованими за рубриками, та з необхідними документами на підтвердження своїх вимог, у термін, який йому відведено для надання своїх аргументів по суті.

3. Якщо заявник не виконує вимоги, зазначені у попередніх пунктах, палата має право відхилити його заяву частково або повністю.

4. Вимоги заявника передаються Уряду-відповідачу, для отримання його зауважень.

Правило 61 скасовано

Правило 62¹ (Дружнє врегулювання)

1. Як тільки заяву визнано прийнятною, Секретар, що діє згідно з розпорядженнями палати або її голови, налагоджує зв'язок зі сторонами з метою досягнення дружнього врегулювання спірного питання, відповідно до пункту 1 статті 39 Конвенції. Палата вживає всіх необхідних заходів, що сприяють такому врегулюванню.

2. На підставі пункту 2 статті 39 Конвенції переговори стосовно дружнього врегулювання носять конфіденційний характер і не повинні впливати на доводи сторін під час розгляду справи. Під час розгляду справи не можна наводити або посилалися на жодну письмову або усну заяву, пропозицію чи поступку, яку було зроблено в рамках спроби дружнього врегулювання.

3. Якщо Секретар повідомить палату про те, що сторони погодилися на дружнє врегулювання, палата, пересвідчившись у тому, що врегулювання було досягнуте на основі дотримання прав людини, як це визначено у Конвенції та Протоколах до неї, вилучає справу з реєстру справ Суду на під-

ставі пункту 3 правила 43 Регламенту.

4. Пункти 2 і 3 застосовуються, *mutatis mutandis*, до провадження, передбаченого правилом 54А.

Глава VI Слухання

Правило 63² (Відкритий характер слухань)

1. Слухання мають бути відкритим, якщо тільки, спираючись на пункт 2 цього правила та враховуючи надзвичайні обставини, палата не вирішує інакше, з власної ініціативи або на прохання однієї із сторін, або іншої зацікавленої особи.

2. Преса та публіка можуть не допускатися на слухання протягом всього або частини процесу в інтересах моралі, громадського порядку й національної безпеки у демократичному суспільстві, коли цього вимагають інтереси неповнолітніх осіб чи захист приватного життя сторін, або коли палата вважає такий захід абсолютно необхідним в умовах, за яких публічність може нанести шкоду інтересам правосуддя.

3. Будь-яке прохання про проведення закритого слухання, подане згідно із пунктом 1 цього правила, повинно вказувати причини та зазначати, чи стосується воно всіх слухань, чи лише певної їх частини.

Правило 64¹ (Проведення слухань)

1. Голова палати організує й спрямовує слухання; визначає порядок, у якому присутнім на слуханні надається слово для виступу.

2. Кожен суддя має право ставити запитання будь-якій особі, яка присутня на слуханні палати.

¹ У змінній редакції Суду від 17 червня, 8 липня 2002 р. та 13 листопада 2006 р.

² У змінній редакції Суду від 17 червня та 8 липня 2002 р.

³ У змінній редакції Суду від 17 червня та 8 липня 2002 р.

⁴ У змінній редакції Суду від 13 грудня 2004 р.

¹ У змінній редакції Суду від 17 червня, 8 липня 2002 р. та від 13 листопада 2006 р.

² У змінній редакції Суду від 7 липня 2003 р.

**Правило 65¹
(Нез'явлення)**

Якщо сторона або будь-яка інша особа, яка повинна постати перед Судом, не з'явиться або відмовиться від присутності, палата може, однак, продовжити слухання, якщо, на її думку, це сумісно із належним здійсненням правосуддя.

Правила з 66 по 69 скасовано

**Правило 70¹
(Стенографічний запис слухання)**

1. За розпорядженням голови палати на Секретаря покладається відповідальність вести стенографічний запис слухання. Такий стенографічний запис містить:

- a) склад палати;
- b) список осіб, які беруть участь у слуханні в палаті;
- c) тексти висловлених заяв, поставлені запитання та відповіді на них;
- d) текст кожної ухвали, оголошеної під час слухання.

2. Якщо увесь стенографічний запис або його частина виконані неофіційною мовою, Секретар має організувати його переклад однією з офіційних мов.

3. Представники сторін отримують копії стенографічного запису з тим, щоб, з дозволу секретаря та голови палати, внести виправлення, які в жодному разі не повинні змінювати зміст та важливість сказаного під час слухання. Згідно із розпорядженнями голови палати Секретар призначає строки, які відводяться представникам сторін з цією метою.

4. Після внесення таких виправлень стенографічний запис підписується Головою та Секретарем; його зміст вважається засвідченим записом.

¹ У зміненій редакції Суду від 17 червня та 8 липня 2002 р.

¹ У зміненій редакції Суду від 17 червня та 8 липня 2002 р.

**Глава VII
Провадження
у Великій Палаті****Правило 71¹
(Застосовність процедурних положень)**

1. Положення, які регулюють провадження у палатах, застосовуються, *mutatis mutandis*, до провадження у Великій Палаті.

2. Повноваження, якими наділена палата для проведення слухань згідно з пунктом 3 правила 54 та пунктом 3 правила 59 Регламенту, можуть здійснюватися також в рамках проваджень у Великій Палаті її головою.

**Правило 72
(Відмова палати від юрисдикції
на користь Великої Палати)**

1. Відповідно до статті 30 Конвенції, якщо справа, подана на розгляд палати, порушує серйозне питання щодо тлумачення Конвенції чи Протоколів до неї, якщо рішення, яке вона повинна прийняти за питанням справи, може суперечити одному з рішень, винесеному раніше Судом, палата має право до винесення рішення відмовитися від своєї юрисдикції на користь Великої Палати, за умови, що жодна з сторін у справі не заперечує проти цього відповідно до пункту 2 цього правила. Палата не повинна обґрунтовувати своє рішення щодо відмови від юрисдикції.

2. Секретар повідомляє сторони у справі про намір палати відмовитись від юрисдикції. Протягом місяця з дати отримання цього повідомлення вони можуть надіслати до Секретаріату своє заперечення, обґрунтоване належним чином. Заперечення, яке не відповідає цим вимогам, вважається палатою недійсним.

**Правило 73
(Клопотання сторони про передання
справи до Великої Палати)**

1. Згідно зі статтею 43 Конвенції, за виняткових обставин будь-яка сторона у справі може протягом трьох місяців з дати винесення рішення палати надіслати до Секретаріату клопотання про передання справи на розгляд Великої Палати, зазначивши серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції та Протоколів до неї, або зазначивши серйозне питання загального характеру, яке, на її думку, вимагає розгляду Великою Палатою.

2. Колегія у складі п'яти суддів Великої Палати, створена відповідно до пункту 5 правила 24, розглядає клопотання виключно на підставі наявних матеріалів у справі. Клопотання задовольняється, якщо колегія вважає, що справа дійсно порушує серйозне питання. Відмова в задоволенні клопотання до розгляду не обґрунтовується.

3. Якщо колегія задовольняє клопотання до розгляду, рішенням у справі стає ухвала Великої палати.

**Глава VIII
Рішення Суду****Правило 74¹
(Зміст рішення Суду)**

1. Рішення Суду, винесене відповідно до статей 28, 42 і 44 Конвенції, містить:

- a) прізвища голови і інших суддів, що входять до складу палати або комітету, а також прізвище секретаря чи заступника секретаря;
- b) дату прийняття і дату проголошення рішення;
- c) перелік сторін у справі;
- d) прізвища довірених осіб, адвокатів та радників сторін;

¹ У зміненій редакції Суду від 13 листопада 2006 р.

² У зміненій редакції Суду від 13 грудня 2004 р. та 13 листопада 2006 р.

- e) хід провадження;
- f) факти у справі;
- g) стисле викладення подань сторін;
- h) правове обґрунтування рішення;
- i) резолютивні положення;
- j) ухвалу, прийняту щодо судових витрат, якщо така є;
- k) кількість суддів, які становили більшість;
- l) у разі необхідності, зазначення тексту, який вважається автентичним.

2. Будь-який суддя палати чи Великої Палати, який брав участь у розгляді справи, має право додати до рішення або викладення своєї власної думки, яка співпадає або розходиться з позицією Суду, або просто додати заяву про свою незгоду.

**Правило 75²
(Постанова про справедливе
відшкодування)**

1. Якщо палата або комітет виявить порушення Конвенції чи Протоколів до неї, до того самого рішення долучається постанова про застосування статті 41 Конвенції, за умови подання відповідного клопотання згідно з правилом 60 Регламенту, і за умови готовності питання до вирішення; якщо питання не готове до вирішення, палата або комітет відкладає його повністю або частково, й признається подальше провадження.

2. Для винесення постанови про застосування статті 41 Конвенції палата або комітет збираються, наскільки це можливо, в тому самому складі, що й для розгляду справи по суті. Якщо неможливо зібрати палату або комітет в початковому складі, голова секції чи комітету визначає, шляхом жеребкування, додаткових суддів або новий склад палати чи комітету.

3. В разі призначення справедливого відшкодування згідно зі статтею 41 Конвенції, палата чи комітет можуть винести рішення про нарахування відсотків на суми відшкодування, якщо їх виплату не буде здійснено у зазначений строк.

4. Якщо Суд буде повідомлено про досягнення угоди між потерпілою стороною і Договірною стороною, відповідальною за порушення, Суд повинен пересвідчитися у справедливості цієї угоди і, якщо він визнає угоду справедливою, вилучити справу з судового реєстру, як передбачено пунктом 3 правила 43 Регламенту.

Правило 76¹ **(Мова, якою виносяться рішення Суду)**

1. Усі Рішення Суду виносяться французькою або англійською мовами; Суд може прийняти окреме рішення про винесення рішення обома офіційними мовами.

2. Рішення публікуються обома офіційними мовами в офіційній збірці матеріалів Суду згідно з правилом 78 Регламенту.

Правило 77² **(Підписання, проголошення та повідомлення рішення Суду)**

1. Рішення підписуються головою палати або комітету та Секретарем.

2. Рішення палати проголошується на відкритому слуханні головою або, за його дорученням, іншим суддею. Довірені особи та представники сторін мають бути вчасно повідомлені про дату цього слухання. Якщо Рішення не проголошується на відкритому слуханні або виносяться комітетом, його проголошенням вважається повідомлення, зазначене в пункті 3 цього правила.

Ця практична рекомендація доповнює статті 45 та 47 Регламенту.

3. Рішення передається до Кабінету Міністрів. Секретар надсилає копії Рішення сторонам у справі, Генеральному секретареві Ради Європи, всім третім сторонам, що брали участь в процесі, зокрема, Комісару з прав людини, а також всім особам, яких це безпосередньо стосується. Оригінал Рішення, належним чином підписаний й скріплений печаткою, передається на зберігання до архіву Суду.

Правило 78 **(Опублікування рішень Суду та інших документів)**

Згідно з пунктом 3 статті 44 Конвенції, остаточні рішення Суду публікуються у належній формі; відповідальність за це покладається на Секретаря, якій відповідає також за публікацію офіційної збірки із добіркою рішень, ухвал та будь-яких документів, які Голова Суду вважає необхідним надрукувати.

Правило 79 **(Клопотання про тлумачення рішення Суду)**

1. Протягом року з моменту проголошення рішення сторона у справі може подати клопотання про її тлумачення.

2. Клопотання подається до Секретаріату. У ньому повинно бути чітко зазначено, яке положення або які положення резолютивної частини рішення потребують тлумачення.

3. Попередній склад з власної ініціативи може прийняти рішення відхилити клопотання, якщо не вбачає підстав для його розгляду. Якщо неможливо зібрати палату у попередньому складі, Голова Суду шляхом жеребкування визначає додаткових суддів або новий склад палати.

4. Якщо палата не відхиляє клопотання, Секретар повинен повідомити

про це кожну сторону, якої це стосується, пропонуючи їм надіслати будь-які письмові зауваження у строк, визначений головою палати. Голова палати призначає також дату слухання, якщо палата вирішить його проводити. Палата вирішує це шляхом прийняття судового рішення.

Правило 80 **(Клопотання про перегляд рішення Суду)**

1. У разі виявлення факту, який за своїм характером мав би суттєво вплинути на вирішення справи, і який на момент винесення рішення не був відомий Суду і, з об'єктивних причин, не міг бути відомим стороні, остання має право звернутися до Суду із клопотанням про перегляд рішення впродовж шести місяців після того, як вона дізналася про виявлений факт.

2. У клопотанні повинно бути зазначено, яке саме рішення потребує перегляду, інформація для визначення, чи відповідає клопотання умовам, передбаченим пунктом 1 цього правила. До клопотання додаються копії всіх документів на підтвердження. Клопотання із всіма підтверджувальними документами подається до Секретаріату.

3. Палата у попередньому складі з власної ініціативи може прийняти рішення відхилити клопотання, якщо не вбачає підстав для його розгляду. Якщо неможливо зібрати палату в попередньому складі, Голова Суду шляхом жеребкування визначає додаткових суддів або новий склад палати.

4. Якщо палата не відхиляє клопотання, Секретар повинен повідомити про це кожну сторону або сторони, яких це стосується, пропонуючи надіслати свої письмові зауваження у строк, визначений головою палати. Голова палати призначає також дату слухання, якщо палата вирішить

проводити його. Палата вирішує це шляхом прийняття судового рішення.

Правило 81 **(Виправлення помилок в ухвалях та рішеннях Суду)**

Незалежно від положень про перегляд судових рішень та поновлення заяв у реєстрі справ Суд може виправляти орфографічні помилки, помилки у підрахунках й очевидні неточності за власною ініціативою або за клопотанням однієї з сторін у справі, якщо клопотання подається у місячний строк з моменту проголошення ухвали або судового Рішення.

Глава IX **Консультативні висновки**

Правило 82

У провадженнях з приводу надання консультативних висновків Суд застосовує, окрім положень статей 47, 48 та 49 Конвенції, положення, що наведено нижче. Суд застосовує також інші положення цього Регламенту, такою мірою, якою він вважає це необхідним.

Правило 83¹

Клопотання про консультативний висновок подається до Секретаря Суду. У проханні має бути чітко й повно зазначено питання, за яким вимагається висновок Суду, а також:

а) дата прийняття Комітетом Міністрів рішення, зазначеного у пункті 3 статті 47 Конвенції;

б) прізвища й адреси осіб або особи, призначених Комітетом Міністрів для надання всіх пояснень на запит Суду.

До Клопотання додаються всі документи, які можуть прояснити це питання.

¹ У змінній редакції Суду від 17 червня та 8 липня 2002 р.

² У змінній редакції Суду від 13 листопада 2006 р. та 1 грудня 2008 р.

¹ У змінній редакції суду від 4 липня 2005 р.

Правило 84

1. З отриманням клопотання Секретар надсилає його копію та копії супутніх документів усім членам Суду.

2. Секретар повідомляє Договірні Сторони про можливість надіслати до Суду свої зауваження щодо клопотання.

Правило 85¹

1. Голова Суду встановлює строки для надання письмових зауважень та інших документів.

2. Зауваження у письмовій формі та інші документи надсилаються до Секретаріату Суду. Секретар надає їхні копії всім членам Суду, Комітетові Міністрів та кожній Договірній стороні.

Правило 86

Після завершення письмового провадження Голова Суду вирішує, чи повинні Договірні сторони, що надали свої письмові зауваження, викладати їх на усному слуханні, призначеному з цією метою.

Правило 87¹

1. Для розгляду клопотання про надання консультативного висновку формується Велика Палата.

2. Якщо Велика Палата вважає, що таке клопотання не входить до її компетенції, як її визначено у статті 47 Конвенції, вона це засвідчує в обґрунтованій ухвалі.

Правило 88¹

1. Обґрунтовані ухвали і консультативні висновки приймаються більшістю голосів суддів Великої Палати. В них зазначається кількість суддів, що склали більшість.

2. Будь-який суддя може, за власним бажанням, додати до обґрунтованої ухвали або до консультативного

висновку викладення своєї окремої думки, яка співпадає або не співпадає із обґрунтованою ухвалою чи консультативним висновком, або ж додати заяву про свою незгоду.

Правило 89¹

Голова Великої Палати або уповноважений ним суддя може зачитати обґрунтовану ухвалу або консультативний висновок на відкритому слуханні однією з двох офіційних мов. Про це завчасно мають бути повідомлені Комітет Міністрів і кожна з Договірних сторін. В інших випадках проголошенням висновку або обґрунтованої ухвали вважатиметься повідомлення, передбачене статтею 90 Регламенту.

Правило 90¹

Консультативний висновок або обґрунтована ухвала підписуються Головою Великої Палати та Секретарем Суду. Оригінал, з належними підписами та печаткою, здається на зберігання до архіву Суду. Секретар Суду надсилає завірену копію Комітетові Міністрів, Договірним Сторонам та Генеральному секретареві Ради Європи.

Глава X²**Проведення згідно з пунктами 3, 4 та 5 статті 46 Конвенції****Підрозділ I****Проведення згідно з пунктом 3 статті 46 Конвенції****Правило 91**

Кожне клопотання про тлумачення, подане згідно з пунктом 3 статті 46 Конвенції, направляється до Секретаря Суду. В клопотанні точно і вичерпно викладається характер та витоки питання тлумачення, яке перешкоджає виконанню певного рішення Суду; клопотання повинно містити:

а) інформацію щодо процедури виконання Комітетом Міністрів зазначеного у клопотанні рішення, якщо таке має місце;

б) копію рішення, зазначеного у пункті 3 статті 46 Конвенції;

с) прізвище та адресу особи або осіб, призначених Комітетом Міністрів для надання будь-яких необхідних роз'яснень на запит Суду.

Правило 92

1. Клопотання про тлумачення розглядається Великою Палатою, палатою або комітетом, що винесли судові рішення, зазначене у клопотанні.

2. Якщо неможливо зібрати Велику Палату, палату або комітет у попередньому складі, Голова Суду визначає шляхом жеребкування додаткових суддів або новий склад.

Правило 93

Рішення, в якому Суд роз'яснює питання тлумачення, поставленого Комітетом Міністрів, є остаточним. Жоден суддя не може висловити свою окрему думку з приводу цього рішення. Копії рішення передаються до Комітету Міністрів і сторонам, яких це стосується, а також третім сторонам, що брали участь у розгляді питання, включаючи Комісара з прав людини.

Підрозділ II**Проведення згідно з пунктами 4 та 5 статті 46 Конвенції****Правило 94**

В провадженні з приводу звернення до Суду з метою дізнатися, чи дотрималася одна із Договірних сторін свого зобов'язання, що випливає з пункту 1 статті 46 Конвенції, він застосовує, окрім положень пункту б) статті 31 та пунктів 4 й 5 статті 46 Конвенції, положення, що викладені нижче. Суд застосовує також інші положення цього Регламенту, коли він вважає це необхідним.

Правило 95

Кожне клопотання, подане згідно з пунктом 4 статті 46 Конвенції, повинно бути обґрунтованим, воно подається Секретареві Суду. До нього додається:

а) судові рішення, яке стало предметом клопотання;

б) інформація щодо процедури виконання Комітетом Міністрів зазначеного у клопотанні судового рішення, а також, якщо це необхідно, зауваження у письмовій формі, висловлені сторонами, та повідомлення, які були здійсненні в межах цієї процедури;

с) копії офіційного попередження Договірної Сторони або Сторін і копія рішення, зазначеного у пункті 4 статті 46 Конвенції;

д) прізвище та адреса особи або осіб, призначених Комітетом Міністрів для того щоб надати Суду роз'яснення, які можуть йому знадобитися.

е) копії всіх документів, які можуть роз'яснити питання.

Правило 96

Для розгляду питання, направлено-го до Суду, формується склад Великої Палати відповідно до пункту 2 г) правила 24.

Правило 97

Голова Великої Палати повідомляє Комітет Міністрів та сторони, яких це стосується, про можливість надати, у письмовій формі, свої зауваження щодо питання, яке розглядає Суд.

Правило 98

1. Голова Великої Палати встановлює строки для надання письмових зауважень та інших документів

2. Велика Палата може винести рішення про проведення слухання.

Правило 99

Велика Палата приймає ухвалу у формі судового рішення. Копії судово-

¹ У зміненій редакції суду від 4 липня 2005 р.

² Додано Судом 13 листопада 2006 р. та 14 травня 2007 р.

го рішення направляються до Комітету Міністрів, сторонам, яких це стосується, а також третім сторонам, що брали участь у розгляді питання, включаючи Комісара з прав людини.

Глава XI **Правова допомога**

Правило 100 (попередньо правило 91)

1. Голова палати може — або на прохання заявника, що подає заяву згідно зі статтею 34 Конвенції, або з власної ініціативи — надати заявникові безоплатну правову допомогу у зв'язку із поданою ним справою з моменту, коли Договірна Сторона-відповідач надала письмові зауваження щодо прийнятності заяви згідно з пунктом 2 б) правила 54, або з моменту закінчення строку їх подання.

2. За умови додержання правила 105, якщо заявникові надали правову допомогу для захисту його справи перед палатою, вона також продовжує йому надаватися й для цілей представництва його перед Великою Палатою.

Правило 101 (попередньо правило 92)

Правова допомога може бути надана лише в тому випадку, якщо голова палати встановить:

- а) що надання цієї допомоги необхідне для належного проведення розгляду справи палатою;
- б) що заявник не володіє достатніми коштами для покриття всіх або частини витрат, які йому доведеться понести.

Правило 102 (попередньо правило 93¹)

1. Задля визначення факту володіння заявником коштами, необхідними для покриття всіх або частини витрат, які йому доведеться понести, йому пропонується задекларувати його прибутки, нерухомість та будь-які

фінансові зобов'язання щодо осіб, які знаходяться на його утриманні, або будь-яке інше фінансове зобов'язання. Декларація має бути засвідчена уповноваженим національним органом чи органами.

2. Голова палати має право запропонувати Договірній Стороні, якої це стосується, представити свої зауваження письмово.

3. Після зібрання інформації, передбаченої у пункті 1 цього правила, голова палати приймає рішення щодо надання правової допомоги або відмови у ній. Секретар інформує про це відповідні сторони.

Правило 103 (попередньо правило 94)

1. Гонорари виплачуються адвокатам або іншим особам, призначеним згідно з пунктом 4 правила 36. Вони можуть, в разі необхідності, бути виплачені більше ніж одному призначеному таким чином представнику.

2. Окрім гонорарів за представництво, правова допомога може надаватися на витрати на пересування та проживання, а також інші необхідні витрати, яких зазнають заявник або призначений представник.

Правило 104 (попередньо правило 95)

В ухвалі про надання правової допомоги Секретар зазначає:

- а) розмір гонорарів, що мають бути сплачені відповідно до чинної розрахункової таблиці правової допомоги;
- б) суму до сплати в якості витрат.

Правило 105 (попередньо правило 96)

Якщо Голова Палати впевнений, що умови, викладені в правилі 101, більше не виконуються, він може у будь-який час відкликати або змінити умови використання правової допомоги.

Розділ III **ПЕРЕХІДНІ ПРАВИЛА**

Попередні правила 97 та 98 скасовано

Правило 106 (попередньо правило 99) (Відносини між Судом і Комісією)

1. У справах, поданих до Суду згідно з пунктами 4 та 5 статті 5 Протоколу № 11 до Конвенції, Суд може запропонувати Комісії делегувати одного або кількох членів для участі у розгляді справи перед Судом.

2. У справах, згаданих у пункті 1 цього правила, Суд бере до уваги доповідь, затверджену Комісією на основі колишньої статті 31 Конвенції.

3. Якщо голова палати не вирішить інакше, вказана доповідь може бути доведена до відома громадськості Секретарем, відразу після передання справи до провадження Судом.

4. Інші справи, що складають реєстр справ Комісій, в тому числі меморандуми та зауваження у справах, переданих до Суду згідно з пунктами 3 та 5 статті 5 Протоколу № 11, залишаються конфіденційними, якщо тільки голова палати не вирішить інакше.

5. У справах, в яких Комісія збрала свідчення, але не змогла прийняти доповідь згідно з попередньою статтею 31 Конвенції, Суд бере до уваги її стенографічні записи, документацію та думки, висловлені представниками Комісії, що впливають із розслідування.

Правило 107 (попередньо правило 100) (Провадження в палаті та у Великій Палаті)

1. Коли справа передана до Суду згідно з пунктом 5 статті 4 Протоколу № 11 до Конвенції, колегія суддів Великої Палати, створена відповідно до пункту 6 1 правила 24, приймає рішення лише на основі наявних матеріалів

у справі, чи повинна справа вирішуватися палатою або Великою Палатою.

2. Якщо справа вирішується палатою, судові рішення палати, відповідно до пункту 4 статті 5 Протоколу № 11, буде остаточним, і правило 73 не застосовується.

3. Справи, передані до Суду згідно з пунктом 5 статті 5 Протоколу № 11, передаються Великій Палаті Головою Суду.

4. Для розгляду кожної справи, переданої до Великої Палати згідно з пунктом 5 статті 5 Протоколу № 11, склад Великої Палати має бути доповнений суддями, призначеними за ротацією в межах однієї з груп, зазначених у пункті 3-1' правила 24 Регламенту, причому справи передаються в групи на альтернативній основі.

Правило 108 (попередньо стаття 101) (Надання правової допомоги)

На підставі правила 96, у справах, порушених у Суді згідно з пунктами 2–5 статті 5 Протоколу № 11 до Конвенції, правова допомога, надана заявникові для провадження в Комісії чи в попередньому Суді, залишається в силі, також і для цілей його представництва в Суді.

Правило 109 (попередньо правило 102) (Клопотання про перегляд рішення Суду)

1. Коли сторона звертається з клопотанням про перегляд рішення, винесеного попереднім Судом, Голова Суду доручає розгляд клопотання одній із секцій, відповідно до умов, викладених у правилі 51 або 52, залежно від обставин.

2. Незважаючи на пункт 3 правила 80, голова відповідної секції створює нову палату для вирішення клопотання.

¹ У змінній редакції суду від 29 травня 2006 р.

¹ Колишня версія, дійсна до 8 грудня 2000 р.

² Згідно з внесеними змінами 13 грудня 2004 р.

3. До складу палати, яка має бути створена, мають входити за посадою:

а) Голова секції;

та, незалежно від того, чи входять вони до складу відповідної секції,

б) суддя, обраний від будь-якої зацікавленої Договірної Сторони, або, якщо він не може брати участь у розгляді, будь-який суддя, призначений згідно з правилом 29;

с) будь-який суддя Суду, що вхолодив до попереднього складу палати, яка проголошувала рішення колишнього Суду.

4. а) Інших членів палати голова секції визначає шляхом жеребкування з-поміж членів відповідної секції.

б) Члени секції, яких не було призначено в такий спосіб, беруть участь у розгляді справи у суддів для заміни.

Розділ IV ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

Правило 110 (попередньо правило 103) (Зміна або призупинення чинності правила)

1. Будь-які поправки до положень цих правил приймаються більшістю голосів членів Суду на пленарному засіданні за умови внесення попередньої пропозиції. Письмове повідомлення про запропоновану поправку має бути надіслане Секретареві принаймні за один місяць до засідання, на якому проводитиметься обговорення. Після отримання такого повідомлення Секретар, по можливості якнайшвидше, повідомляє всіх членів Суду.

2. Дія будь-якого правила, що стосується внутрішнього розпорядку роботи Суду, може бути призупинена за

пропозицією, без попереднього повідомлення, за умови, що зацікавлена палата прийме рішення одноголосно. В такому разі призупинення правила застосовується обмежено, лише з конкретною метою, для якої це було запропоновано.

Правило 111 (попередньо правило 104¹⁾ (Набуття Регламентом чинності)

Цей Регламент набирає чинності 1 листопада 1998 р.

ДОДАТОК ДО РЕГЛАМЕНТУ² (стосовно розслідувань)

Правило А1 (Заходи розслідування)

1. Палата має право, за клопотанням сторони або з власної ініціативи, вжити будь-який захід з розслідування, який, на її думку, може допомогти з'ясуванню фактів у справі. Крім того, палата може звернутися до сторони з проханням подати документальні докази, а також вирішити заслухати свідка або експерта, чи, в будь-якій іншій якості, особу, докази або твердження якої, на її думку, можуть допомогти у виконанні свого завдання.

2. Палата може також звернутися до будь-якої особи чи інституції на власний вибір з проханням висловити думку або підготувати письмове повідомлення з приводу того чи іншого питання, якщо вона вважає це за необхідне у даній справі.

3. Після того, як справу оголошено прийнятною, або, за виняткових обставин, до моменту винесення ухвали щодо прийнятності справи, палата мо-

же делегувати одного чи кількох своїх членів або інших суддів Суду для з'ясування обставин і фактів, розслідування на місці чи отримання доказів у якийсь інший спосіб. Палата може також доручити тій чи іншій особі чи інституції на власний вибір надавати такий делегації допомогу у визначений палатою спосіб.

4. Положення цього розділу стосовно здійснюваних делегацією заходів з розслідування застосовуються, *mutatis mutandis*, до будь-якого такого провадження, яке здійснює ця палата.

5. Провадження, що проводяться палатою або делегацією в рамках заходів розслідування, проходять закрито, якщо голова палати або керівник делегації не вирішать інакше.

6. Голова палати може, якщо він вважає за потрібне, запросити або допустити будь-яку третю особу взяти участь у заході розслідування. Голова встановлює умови такої участі і може обмежити її, якщо таких умов не дотримано.

Правило А2 (Зобов'язання сторін щодо заходів з розслідування)

1. Заявник та Договірна Сторона, якої це стосується, надають Суду допомогу, необхідну для здійснення заходів з розслідування.

2. Договірна Сторона, на території якої делегація проводить розслідування на місці, створює для останньої відповідні умови для роботи і надає необхідну допомогу для належного проведення розслідування. Зокрема, Договірна Сторона робить все необхідне для забезпечення пересування делегації в межах своєї території та піклується про всі необхідні заходи безпеки щодо делегації, заявника, всіх свідків, експертів та інших осіб, яких делегація може заслухати. Договірна Сторона повинна вжити заходів для виключення

можливості негативних наслідків для особи чи організації, яка надає делегації будь-які свідчення чи допомогу.

Правило А3 (Нез'явлення до делегації)

Якщо сторона чи будь-яка інша особа, що має бути заслухана перед делегацією, не з'являється або відмовляється зробити це, тоді, незважаючи на таку обставину, делегація має право продовжувати здійснення своїх заходів, якщо вона вважає, що це не суперечить належному здійсненню правосуддя.

Правило А4 (Здійснення делегацією заходів провадження)

1. Делегати здійснюють, за необхідності, повноваження, які надані палаті Конвенцією або цими Правилами, та забезпечують провадження за їх участю.

2. Керівник делегації може вирішити провести підготовчі збори зі сторонами або представниками попередньо до будь-якої процедури розслідування делегації.

Правило А5 (Виклик свідків, експертів та інших осіб, що мають постати перед делегацією)

1. Свідки, експерти та інші особи, яких має заслухати делегація, викликаються Секретарем Суду.

2. У виклику має бути зазначено:

а) справа, у зв'язку з якою здійснюється виклик;

б) предмет розслідування, експертизи чи іншого заходу, що здійснюється за розпорядженням палати або голови палати;

с) умови грошового забезпечення, яке має надаватися викликаним особам.

3. Наскільки це можливо, сторони мають надавати достатню інформацію, необхідну для встановлення особи та адрес свідків, експертів чи інших осіб, яких потрібно викликати.

¹ Поправки, прийняті 8 грудня 2000 р., набрали чинності негайно. Поправки, прийняті 17 червня 2002 р. та 8 липня 2002 р., набрали чинності 1 жовтня 2002 р. Поправки, прийняті 7 липня 2003 р., набрали чинності 1 листопада 2003 р. Поправки, прийняті 13 грудня 2004 р., набрали чинності 3 жовтня 2005 р. Поправки, прийняті 7 листопада 2005 р., набрали чинності 1 грудня 2005 р. Поправки, прийняті 29 травня 2006 р., набрали чинності 1 липня 2006 р. Поправки, прийняті 14 травня 2007 р., набрали чинності 1 липня 2007 р. Поправки, прийняті 11 грудня 2007 р., 22 вересня та 1 грудня 2008 р., набрали чинності 1 січня 2009 р. Поправки, прийняті 29 червня 2009 р., набрали чинності 1 липня 2009 р. Поправки, що стосуються Протоколу № 14 Конвенції, прийняті 13 листопада 2006 р. і 14 травня 2007 р., набрали чинності 1 червня 2010 р.

² Додано Судом 7 липня 2003 р.

4. Згідно з пунктом 2 правила 37, Договірна Сторона, на території якої проживає свідок, повинна забезпечити вручення повістки про виклик, яка надійшла з палати. У разі неможливості такого вручення Договірна Сторона має у письмовій формі навести причини. Після цього Договірна Сторона вживає всіх необхідних заходів для забезпечення явки викликаних осіб, що перебувають під її юрисдикцією і контролем.

5. Керівник делегації може під час проведення делегацією заходів розслідування на місці зажадати присутності свідків, експертів та інших осіб. Договірна Сторона, на території якої проводиться розслідування, має, у разі надходження відповідного прохання, вжити всіх необхідних заходів для забезпечення такої присутності цих осіб.

6. Якщо на прохання чи від імені Договірної Сторони викликано свідка, експерта чи іншу особу, витрати на забезпечення їхньої явки несе ця Сторона, крім випадків, коли палата вирішує інакше. У разі, якщо особа, що підлягає виклику, перебуває під вартою в Договірній державі, на території якої делегація здійснює розслідування на місці, витрати на забезпечення явки цієї особи несе Договірна Сторона, за винятком випадків, коли палата вирішує інакше. У всіх інших випадках палата вирішує, чи має такі витрати нести Рада Європи, чи їх повинен компенсувати заявник або третя сторона, на клопотання яких чи від імені яких забезпечувалася явка цієї особи. У будь-якому випадку, розмір цих витрат визначає голова палати.

Правило А6

(Присяга чи офіційна заява свідків та експертів перед даванням показань делегації)

1. Після встановлення особи і перед тим, як свідчити, кожний свідок

складає присягу чи робить таку офіційну заяву:

«Присягаю,» — або «Офіційно заявляю, згідно зі своєю честю і совістю,» — «що говоритиму правду, всю правду і нічого, крім правди».

Цей акт фіксується у протоколі.

2. Після встановлення особи і перед виконанням свого завдання для делегації кожний експерт складає присягу чи робить таку офіційну заяву:

«Присягаю,» — або «Офіційно заявляю,» — «що виконуватиму свої функції експерта чесно й сумлінно».

Цей акт фіксується у протоколі.

Правило А7

(Заслуховування делегацією свідків, експертів та інших осіб)

1. Будь-який делегат має право ставити питання уповноваженим особам, адвокатам чи радникам сторін, заявникові, свідкам та експертам, а також будь-якій іншій особі, присутній на засіданні делегації.

2. Свідки, експерти та інші особи, присутні на засіданні делегації, можуть бути опитані уповноваженими особами, адвокатами чи радниками сторін, за умови, що опитування здійснюється під контролем керівника делегації. У разі висунення заперечення проти поставленого запитання рішення приймає керівник делегації.

3. Крім випадків, коли існують виняткові обставини, та зі згоди керівника делегації, свідки, експерти та інші особи, яких має заслухати делегація, не допускаються до зали слухань до того, як вони повинні свідчити.

4. Керівник делегації має право вживати спеціальних заходів для заслуховування свідків, експертів та інших осіб за відсутності сторін у справі, якщо цього вимагають інтереси належного здійснення правосуддя.

5. У випадку виникнення спору, пов'язаного з відведенням свідка чи

експерта, рішення приймає керівник делегації. З метою одержання інформації делегація має право заслухати особу, яка не відповідає вимогам, щоб бути заслуханою у якості свідка або експерта.

Правило А8

(Стенографічний запис провадження, здійснюваного делегацією)

1. Секретар складає стенографічний звіт будь-яких проваджень, проведених делегацією в рамках будь-якого заходу розслідування. У такому звіті має бути зазначено:

- а) склад делегації;
- б) список присутніх на засіданні делегацій осіб: уповноважених осіб, адвокатів та радників сторін;
- в) прізвища, імена, якості, в якій вони виступають, адресу свідків, експертів та інших заслуханих осіб;
- г) текст зроблених заяв, поставлених питань та отриманих відповідей;
- д) текст всіх рішень, виголошених делегацією або її керівником під час слухань.

2. Якщо увесь стенографічний звіт або його частину виконано неофіційною мовою, Секретар вживає заходів для його перекладу на одну з офіційних мов Суду.

3. Представники сторін мають одержати копію стенографічного звіту для внесення можливих правок, проте, під контролем Секретаря або керівника делегації, але не змінюючи змісту та важливості сказаного під час слухань. Секретар, за розпорядженням керівника делегації, визначає строки, які для цього відводяться сторонам.

4. Після внесення правок стенографічний звіт підписують керівник делегації та Секретар, після чого він

стає офіційним документом у справі.

ПРАКТИЧНА РЕКОМЕНДАЦІЯ¹

Клопотання про вжиття тимчасових заходів

(Правило 39 Регламенту)

Заявники або їхні юридичні представники², які звертаються з клопотанням про вжиття тимчасових заходів, як це передбачено правилом 39 Регламенту Суду, повинні дотримуватись вимог, викладених нижче.

У разі невиконання цих вимог Суд не зможе належним чином і вчасно розглянути такі клопотання.

I. Супровідна інформація

Будь-яке клопотання, надіслане до Суду, має бути обґрунтованим. Заявник повинен особливо детально представити підстави, на яких базуються побоювання та природа наведених ризиків.

Надзвичайно важливо, щоб клопотання підкріплювалися всіма можливими документами, зокрема рішеннями, прийнятими національними судовими, арбітражними органами, або інші рішення, разом з іншими документами, які за своїм характером здатні підтримати вимоги заявника.

Коли справа уже передана до Суду, слід вказувати номер, присвоєний заяві.

Заявник та/або його представник мають обов'язково вказувати на їх клопотанні номер телефону, за яким з ним можна зв'язатися.

У випадках, коли йдеться про екстрадицію чи депортацію, клопотання має містити інформацію про очікувану дату і час такого заходу, адресу заявника чи місце його ув'язнення та офіційний номер-посилання його

¹ Оголошено головою Суду відповідно до правила 32 регламенту 5 березня 2003 р. та затверджено 16 жовтня 2009 р.

² Слід надати усі детальні координати.

справи. Будь-яка зміна цієї інформації (дата та час висилки, адреса і т. д.) мають повідомлятися при першій можливості.

II. Клопотання, що мають передаватися факсимільним зв'язком, електронною поштою¹

Клопотання щодо вжиття тимчасових заходів, поданих згідно з правилом 39, мають відправлятися факсом або електронною поштою. Якщо це можливо, таке клопотання має бути викладене однією з офіційних мов Договірних Сторін. Титульна сторінка клопотання має завжди містити такий напис жирним шрифтом.

«Правило 39-Терміново

Особа для контакту (прізвище та детальні координати) : ...

[У справах депортації або екстрадиції]
Дата та час висилки та призначення : ... ».

Ці клопотання повинні відправлятися у часи роботи Секретаріату Суду², окрім випадків, коли це абсолютно неможливо зробити.

III. Своєчасне подання клопотання

Клопотання про вжиття тимчасових заходів слід надсилати до Суду якомога швидше після ухвалення остаточного рішення національним органом, для того щоб Суд і Секретаріат мали достатньо часу для вивчення даного питання.

Заявники та їх представники повинні в будь-якому випадку добре розуміти, що Суд не завжди спроможний вивчати в потрібні строки та належним чином клопотання, які відправляються *in extremis*, особливо якщо вони супроводжуються багатьма документами. Як наслідок, коли національне кінцеве рішення невідворотне та його

виконання може бути негайним, а особливо у справах з екстрадицій та депортацій, заявники та їх представники мають подавати запит про тимчасову міру, не чекаючи на це рішення, чітко уточнюючи дату, коли воно буде винесене, та уточнюючи, що їх термінове клопотання викликано негативним характером національного остаточного рішення.

ПРАКТИЧНА РЕКОМЕНДАЦІЯ³

Початок провадження у справі⁴

(Індивідуальні заяви, передбачені статтею 34 Конвенції)

I. Загальні положення

1. Заява, передбачена статтею 34 Конвенції, подається у письмовій формі. Жодна заява не може бути зроблена телефоном.

2. Заява має бути надіслана на таку адресу:

*Monsieur le Greffier
de la Cour européenne des droits de
l'homme*

*Conseil de l'Europe
F — 67075 Strasbourg Cedex*

3. Заява, як правило, повинна складатися на бланку⁵, згаданому в пункті 1 правила 47 Регламенту Суду, та супроводжуватися документами та рішеннями, зазначеними в пункті 1 h) правила 47.

Коли заявник звертається до Суду за допомогою листа, в останньому повинні міститися, принаймні в скороченому варіанті, предмет заяви для припинення шестимісячного строку, про який йдеться в пункті 1 статті 35 Конвенції.

4. Якщо заяву не подано на офіційному бланку, або якщо ознайомчий лист не містить усієї інформації, про яку йдеться у правилі 47, Секретаріат Суду може попросити заявника заповнити згаданий бланк і надіслати його до Секретаріату, як правило, упродовж восьми тижнів від дати надходження відповідного листа з Секретаріату.

Недотримання цього строку вплине на дату подання заяви і може, як наслідок, вплинути на питання дотримання чи недотримання заявником правила шести місяців, передбаченого пункті 1 статті 35 Конвенції.

5. Заявник має право подати заяву, надіславши її факсимільним зв'язком (факсом)¹. Однак тоді він повинен надіслати підписаний оригінал заяви поштою упродовж 8 тижнів від дати листа, про який йдеться в 4-му вищезгаданому пункті.

6. Якщо упродовж шести місяців з моменту пропозиції здійснення цієї формальності заявник не відправив заповнений належним чином бланк заяви, це призводить до знищення пакету документів.

7. З моменту отримання першого повідомлення, в якому йдеться про предмет справи, Секретар заводить справу, номер якої повинен згадуватися при будь-якому наступному листуванні. Заявник повідомляється про це листом. Йому можуть запропонувати надати додаткові інформацію або документи.

8. а) Заявник має своєчасно направляти свою кореспонденцію до Секретаріату Суду.

б) Запізнення з відповіддю або відсутність відповіді можуть вважатися знаком, який вказує на те, що Заявник більше не має наміру підтримувати свою заяву.

9. Ненадання інформації або документів на запит Секретаріату (див. пункт 7-й вище) може призвести до того, що Суд не розглядатиме заяву або проголосить її неприйнятною, або вилучить її з реєстру справ.

II. Форма та зміст

10. Текст заяви повинен бути написаний розбірливо, бажано, щоб він був у друкованій формі.

11. У виняткових випадках, коли заява перевищує 10 сторінок (окрім додатків, в яких перераховуються документи), заявник має також викласти її стислий зміст.

12. У випадках, коли заявник надає документи для підтримки своєї заяви, він не повинен надсилати оригінали. Ці документи повинні бути розкладені в хронологічному порядку, бути послідовно пронумеровані і супроводжуватися коротким найменуванням (наприклад, лист, постанова, рішення, апеляція і т. і.).

13. У випадках, коли заявник вже має одну справу на розгляді Суду, він повинен про це проінформувати Секретаріат та уточнити номер цієї заяви.

14. а) Якщо Заявник не бажає розголошення свого прізвища, він повинен повідомити причини цього у письмовій формі, згідно з пунктом 3 правила 47.

б) Заявник має також зазначити, чи бажає він, у разі надання головою палати дозволу на анонімність, позначення своєї особи його ініціалами чи окремою літерою (наприклад, «X», «Y», «Z» тощо).

ПРАКТИЧНА РЕКОМЕНДАЦІЯ²

Письмовий змагальний процес

I. Подання змагальних паперів

Загальні положення

1. Змагальні папери мають бути подані до Секретаріату суду в строк,

¹ Залежно від рівня невідкладності та уточнюючи, що клопотання не може відправлятися звичайною поштою.

² Інформація доступна на Інтернет-сайті Суду: www.echr.coe.int.

³ Оголошено головою Суду на основі правила 32 Регламенту від 1 листопада 2003 р. та затверджено 22 вересня 2008 р. та 24 червня 2009 р.

⁴ Ця практична рекомендація доповнює статті 45 та 47 Регламенту

⁵ Цей формуляр можна завантажити з Інтернет-сайту Суду (www.echr.coe.int).

¹ Номер : +00 33 (0)3 88 41 27 30; інші номери факсів вказані на Інтернет-сайті Суду (www.echr.coe.int).

² Оголошено Президентом Суду згідно з правилом 32 Регламенту від 1 листопада 2003 р. та затверджено 22 вересня 2008 р.

встановлений відповідно до правила 38 і в спосіб, вказаний у пункті 2 вищевказаного правила.

2. Дата надходження змагальних паперів або інших документів до Секретаріату Суду зазначається на вказаних документах штампом для реєстрації вхідних документів.

3. Усі документи, які містять змагальні папери, а також додані до них усі документи, за винятком змагальних паперів та документів, щодо яких була задіяна система захищеної електронної доставки, повинні бути надані Секретаріату Суду в трьох копіях, які надсилаються поштою, або в єдиному примірнику, надісланому факсом¹, який дублюється в трьох примірниках, надісланих поштою.

4. Змагальні папери чи інші документи, надіслані електронною поштою (*e-mail*), не розглядаються.

5. Таємні документи мають надсилатися рекомендованим листом.

6. Змагальні папери, подані без запити, можуть бути долучені до матеріалів справи лише за рішенням голови палати (див. пункт 1 правила 38).

Відправлення факсом

7. Сторона має право подати до Суду змагальні папери або інші документи, надіславши їх факсом.

8. Прізвище особи, яка підписала змагальні папери, потрібно також вказувати друкованими літерами, так, щоб це дозволяло встановити її особистість.

Захищена електронна доставка

9. З дозволу Секретаріату Суду Уряд Договірної сторони може надіслати змагальні папери та інші документи в електронному вигляді, користуючись захищеним сервером. В такому випадку практичні рекомендації стосовно змагальних паперів застосо-

вуються одночасно із практичними рекомендаціями, що стосуються захищеної електронної доставки документів.

II. Форма і зміст

Форма

10. У змагальному папері має бути зазначено:

А) номер заяви та назва справи;

Б) назва, яка відображає характер змісту паперу (наприклад, зауваження щодо прийнятності [та суті справи]; відповідь на зауваження Уряду / заявника щодо прийнятності [та суті справи], подані Урядом/заявником; зауваження по суті справи; додаткові зауваження щодо прийнятності [та суті справи]; меморандум тощо).

11. Крім того, змагальний папір, як правило, повинен:

а) бути викладений на аркуші формату А4, з полями не менше 3,5 см заширшки;

б) надаватися в друкованому та придатному для читання вигляді, текст має бути набраним щонайменше 12-тим кеглем, посилання — 10-тим кеглем, інтервал між рядками — 1,5.

с) мати усі числа, записані цифрами;

д) мати послідовно пронумеровані сторінки;

е) бути розділеним на пронумеровані пункти;

ф) бути розділеним на розділи та/або містити підзаголовки відповідно до форми і стилю ухвал і рішень Суду («Щодо фактів» / «Національне право [та практика]» / «Оскарження» / «Щодо права»; останній розділ повинен містити підрозділи «Попереднє заперечення щодо...»; «Стверджуване порушення статті...», на яке посиляється сторона», якщо таке є);

г) містити окремий розділ з відповідями на запитання, поставлені Су-

дом, чи на аргументи, наведені іншою стороною;

h) містити посилання на кожний документ та/або доказ, які згадуються у змагальних паперах та долучені до них.

i) у разі надсилання його поштою, текст має бути викладеним лише з одного боку аркуша, аркуші та додатки мають бути скріплені таким чином, щоб їх було легко роз'єднати (необхідно уникати використання клею чи скріплення аркушів скобами).

12. У виняткових випадках, якщо обсяг змагального паперу перевищує 30 сторінок, разом з ними має також надаватися стислий виклад змісту.

13. Якщо разом зі змагальним папером сторона подає документи та/або інші додатки, кожний такий документ на доказ має міститися в переліку, що додається окремо.

Зміст

14. Змагальний папір, поданий сторонами після повідомлення про надходження заяви, має містити:

а) Будь-які зауваження, які сторона вважає доцільними зробити стосовно фактів справи; однак,

i) Якщо сторона не заперечує проти викладу обставин справи, підготованого Секретаріатом Суду, вона повинна обмежити свої зауваження короткою заявою про таку позицію;

ii) Якщо сторона оспорує лише частину фактів, викладених Секретаріатом Суду, чи бажає уточнити їх, вона повинна обмежити свої зауваження цими конкретними пунктами;

iii. Якщо сторона оспорує викладені факти або частину фактів, наведені іншою стороною, вона повинна чітко зазначити, які факти вона не оспорує, і обмежитися зауваженнями стосовно пунктів, які вона оспорує;

б) Правові аргументи, які стосуються, по-перше, питання прийнят-

ності і, по-друге, суті справи; однак,

i. Якщо стороні поставлено конкретні запитання стосовно фактичного чи правового аспекту справи, ця сторона повинна, незалежно від положень правила 55, обмежитися своїми аргументами з цих питань;

ii. Якщо змагальний папір містить відповідь на аргументи іншої сторони, вони мають стосуватись конкретних аргументів і наводитися в порядку, встановленому вище.

15. а) Змагальний папір, поданий сторонами після підтвердження про прийняття заяви, має містити:

i. Коротко сформульовану позицію сторони стосовно фактів справи, у вигляді, в якому їх викладено в рішенні щодо прийнятності;

ii. Правові аргументи по суті справи;

iii. Відповіді на конкретні запитання, поставлені Судом стосовно фактичних чи правових аспектів справи.

б) Заявник, який подає вимогу справедливого відшкодування, повинен одночасно робити це відповідно до положень практичної рекомендації щодо подання вимог справедливого відшкодування.

16. З огляду на конфіденційність процедури дружнього врегулювання (див. пункт 2 правила 38 Конвенції та пункт 2 правила 62), усі доводи і документи, надані в рамках процедури забезпечення дружнього врегулювання, подаються окремо від письмово оформлених змагальних паперів.

17. У матеріалах, поданих в рамках змагального процесу, не має бути жодних посилань на пропозиції, поступки чи інші заяви, зроблені у зв'язку з процесом дружнього врегулювання.

III. Строки

Загальні положення

18. Кожна сторона повинна подбати про те, щоб змагальні папери та усі

¹ Номер : +00 33 (0)3 88 41 27 30; інші номери факсів вказані на Інтернет-сайті Суду (www.echr.coe.int).

супровідні документи чи докази вчасно надійшли до Секретаріату Суду.

Подовження строків

19. На прохання сторони строк, встановлений відповідно до правила 38, може бути подовжено.

20. Сторона, яка домагається подовження строку, передбаченого для подання змагальних паперів, повинна подати відповідне прохання одразу після того, як їй стали відомі обставини, що є підставою для такого подовження, і неодмінно до закінчення цього строку. Сторона має обґрунтувати своє прохання про подовження строку.

21. У разі задоволення прохання про подовження строку таке рішення є чинним для всіх сторін, для яких впливає строк, включаючи ті сторони, які не зверталися з таким проханням.

IV. Невиконання вимог щодо подання змагальних паперів

22. У випадку, якщо змагальні папери були подані з порушенням вимог, викладених у пунктах 8–15 цієї практичної рекомендації, голова палати може вимагати повторного подання змагальних паперів з дотриманням цих вимог.

23. Невиконання зазначених умов може призвести до того, що змагальні папери вважатимуться Судом як подані з порушенням встановленого порядку (див. пункт 1 правила 38 Регламенту Суду).

ПРАКТИЧНА РЕКОМЕНДАЦІЯ¹ Вимоги справедливого відшкодування

I. Вступ

1. Надання справедливого відшкодування — компенсації не витікає автоматично зі встановлення Європейським судом з прав людини факту порушення прав, гарантованих Європейсь-

кою конвенцією прав людини чи її Протоколами. Це чітко визначено в тексті статті 41 Конвенції, яка постановляє, що Суд надає справедливе відшкодування не лише в тому випадку, якщо національне право не здатне ефективно усунути наслідки порушення, і навіть в такому випадку, лише «в разі необхідності» (*if necessary* в англійській версії тексту) так вчинити.

2. Крім того, Суд буде призначати таке відшкодування, на підставі статті 41 Конвенції, яке має бути «справедливим» (*just* в англійській версії тексту), враховуючи обставини справи. Таким чином, Суд має взяти до уваги всі особливості справи, яку представлено на його розгляд. Суд може постановити, що встановлення факту порушення Конвенції саме по собі є справедливим відшкодуванням, рівноцінним для того чи іншого доведеного нанесення збитків, для тих випадків, коли не встановлюється грошове відшкодування. Суд може також вирішити, що справедливим є призначити суму, меншу ніж величина фактичних збитків чи заявлених витрат, зокрема судових, і навіть не надавати відшкодування. Таке рішення може бути прийнятим в тому випадку, якщо, наприклад, оскаржена ситуація, сума збитків чи рівень витрат спричинені з вини самого заявника. Для того, щоб визначити суму, Суд може розглянути відповідні обставини заявника, сторони, яка постраждала від порушення, і держави-сторони, яка відповідає за громадські інтереси. Врешті-решт, Суд, як правило, бере до уваги економічну ситуацію в країні, якій пред'явлено звинувачення.

3. У випадку, коли Суд признає відшкодування згідно зі статтею 41 Конвенції, він може прийняти рішення посилатися на національні стандарти. Що однак не є обов'язковим для Суду.

4. Кожен заявник, який має на меті подати клопотання про справедливу компенсацію, повинен дотримуватись належних вимог стосовно форми та матеріально-правових умов, встановлених Конвенцією та Регламентом Суду.

II. Подання клопотання про справедливу компенсацію: вимоги стосовно форми

5. Правилу 60 Регламенту встановлено строки та інші умови стосовно форми, яких мають дотримуватись в разі подання клопотання про справедливу компенсацію. Ці умови сформульовано таким чином:

1. Кожен позивач, порушення прав якого було зафіксовано, і який сподівається, що Суд задовольнить його клопотання про справедливу компенсацію на підставі статті 41 Конвенції, повинен надати відповідну заяву.

2. Якщо голова палати не вирішить інакше, позивач повинен викласти свої претензії із підрахунками, класифікованими за рубриками, та з необхідними документами на підтвердження своїх претензій, у строк, який йому відведено для надання своїх аргументів по суті.

3. Якщо позивач не виконує вимоги, зазначені у попередніх пунктах, палата має право відхилити його заяву частково або повністю.

(...)».

Таким чином, Суд вимагає надання чітких вимог, підтверджуючих документів, за відсутності яких Суд не призначить жодного відшкодування. Суд відхиляє вимоги, представлені на бланках заяви, але не надані повторно на відповідному етапі розгляду. Суд також відхиляє вимоги, що надійшли з порушенням встановлених строків.

III. Подання клопотання про справедливу компенсацію: матеріально-правові умови

6. Суд може призначити відшкодування на підставі статті 41 Конвенції в наступних випадках:

- a) матеріальні збитки;
- b) моральні збитки та
- c) витрати, зокрема судові.

1. Загальне положення стосовно збитків

7. Необхідно чітко продемонструвати наявність причинного зв'язку між збитками, які вірогідно були спричинені, та заявленим порушенням. Суд не вдовольниться недостатнім поясненням зв'язку між доведеним порушенням та спричиненою шкодою, та одними лише умовиводами стосовно того, що могло мати місце.

8. Відшкодування збитків може бути призначене у випадку, якщо вони спричинені встановленим порушенням. Жодне відшкодування не може бути призначене, якщо шкода була спричинена подіями чи ситуаціями, які Суд не оцінює як такі, що порушують Конвенцію, та у випадку, коли збитки стосуються вимог, виголошених неприйнятними на попередній стадії розгляду.

9. У випадку призначення відшкодування Суд прагне відшкодувати заявникові реальні негативні наслідки порушення. Суд не має наміру карати Договірну сторону, яка несе відповідальність. Саме тому до теперішнього часу Суд не вважав за доцільне приймати вимоги стосовно відшкодування збитків, класифікованих як «штрафні», «за обтяжуючих обставин» чи «показові».

2. Матеріальні збитки

10. У випадках, які стосуються матеріальних збитків, застосовується принцип, згідно з яким для заявника, наскільки це можливо, повинні бути створені умови, в яких він мав знаходитись, якби не було зчинене пору-

¹ Затверджено головою Суду стосовно правила 32 Регламенту 28 березня 2007 р.

шення. Мова йде, іншими словами, про реалізацію *restitutio in integrum*, повної реституції. Це може передбачати відшкодування дійсних втрат (*damnum emergens*, позитивні збитки) та можливих втрат чи нестач, на які треба очікувати в майбутньому (*lucrum cessans*, втрачена вигода).

11. Заявник повинен довести, що порушення чи серія порушень, на які він посилається, спричинили його матеріальні збитки. Він повинен надати належні документи, щоб довести, в тій мірі, в якій це можливо, не лише цей факт, але й суму, або вартість збитків.

12. Як правило, відшкодування, призначене Судом, відповідає повній сумі збитків. Проте, якщо реальна шкода не підлягає точній оцінці, Суд проводить оцінювання, базуючись на тих елементах, які він має у своєму розпорядженні. Як зазначено вище у пункті 2, Суд може мати причини для справедливого призначення суми, меншої за загальну суму отриманих збитків.

3. Моральні збитки

13. Відшкодування, яке Суд призначає за завдання моральних збитків, передбачає відшкодування моральної шкоди, наприклад, фізичні чи душевні страждання.

14. За своєю природою моральні збитки не підлягають точному обчисленню. Якщо їх факт встановлено, і якщо Суд вважає, що потрібно встановити грошове відшкодування, він приступає до справедливої оцінки, беручи до уваги стандарти, сформовані в процесі його судової практики.

15. Заявник, який вимагає відшкодування моральних збитків, має висловити своє рішення стосовно суми відшкодування, яку він вважає справедливою. Заявник, який вважає себе жертвою чисельних порушень, може вимагати встановлену загальну суму для покриття усіх збитків, спричинених

них доведеними порушеннями, або вимагати окрему суму для кожного зазначеного порушення.

4. Витрати, зокрема судові

16. Суд має право наказати відшкодувати заявнику витрати, в тому числі й судові, які він поніс, — перш за все на національному рівні, та під час розгляду справи в Європейському суді, — для того, щоб не допустити порушення або усунути його наслідки. Такі витрати включають, зазвичай, витрати на послуги адвоката, судові та їм подібні. Також вони можуть включати транспортні витрати, витрати на проживання, особливо ті, які обумовлені необхідністю бути присутнім на слуханні у Суді.

17. Суд не розглядає вимоги щодо витрат, зокрема судових, тільки якщо вони не стосуються порушень, встановлених Судом. Суд відхиляє вимоги, якщо вони стосуються скарг, за якими не було встановлено порушення, або скарг, виголошених неприйнятними. Проте заявник має право розподілити свої претензії стосовно витрат, зокрема судових, між різними скаргами, які він подав до Суду.

18. Витрати, зокрема судові, повинні бути правдиво представлені. Тобто вони мають бути сплачені заявником, або заявник має зобов'язання їх сплатити відповідно до законних чи договірних зобов'язань. Суми, сплачені чи призначені національною владою чи Радою Європи в якості судової допомоги, повинні бути вилучені з загальної суми, наданої для відшкодування витрат.

19. Повинна існувати необхідність у витратах, зокрема судових, це означає, що заявник був змушений понести витрати, щоб запобігти порушенню чи усунути його наслідки.

20. Витрати повинні становити суму в межах розумного. Якщо Суд вва-

жатиме їх надмірними, він призначить розумну суму згідно зі своєю оцінкою.

21. Суд вимагає доказів, таких як рахунки про сплату гонорарів, чеки. Вони мають бути досить детальними, щоб дозволити Суду встановити, в якому обсязі дотримуються вищезазначені умови.

5. Інформація стосовно виплат

22. Позивач має вказати банківський рахунок, для перерахування суми, яка йому може бути призначена. В тих випадках, якщо позивач бажає, щоб певні суми, як, наприклад, призначені для відшкодування витрат, зокрема судових, були виплачені окремо, наприклад, безпосередньо на рахунок його представника, він повинен повідомити про це додатково.

IV. Форма відшкодувань, які виплачуються за призначенням Суду

23. Відшкодування, призначене Судом, зазвичай має форму грошової суми, яку сплачує держава-відповідач жертві чи жертвам внаслідок встановлених порушень. У виняткових випадках Суд може передбачити звернення до Держави-відповідача задля впровадження тих чи інших заходів, щоб покласти край порушенням або усунути їх наслідки. Однак Суд має повноваження надавати вказівки стосовно способу, у який належить виконувати його судові рішення (стаття 46 Конвенції).

24. Відшкодування, яке заявник має право отримати на підставі статті 41 Конвенції, зазвичай нараховується в євро (EUR, €), незалежно від того, у якій валюті сформулював свої вимоги заявник. У випадку, якщо заявник повинен отримати своє відшкодування в іншій валюті, Суд вирішує, щоб сума, нарахована в євро, була конвертована у відповідну валюту за курсом, дійсним на момент виплати. У такому

випадку, висуваючи свої вимоги, заявник повинен взяти до уваги застосування зазначених вище дій, враховуючи наслідки, які матиме конвертація в євро суми, нарахованої в іншій валюті, чи конвертація суми, нарахованої в євро, в іншу валюту.

25. Суд сам встановлює строк майбутньої виплати. Зазвичай цей строк становить три місяці з дати, коли Рішення Суду набрало статусу остаточного та зобов'язуючого. Також Суд призначає виплату відсотків за несвоєчасний платіж у випадку, якщо виплата відбувається по закінченню встановленого строку. Зазвичай Суд встановлює відсоткову ставку, яка дорівнює відсотковій ставці граничної ставки кредитування Центрального європейського банку на період з дати закінчення встановленого строку по дату виплати призначеного відшкодування, збільшеного на три процентних пункти.

ПРАКТИЧНА РЕКОМЕНДАЦІЯ¹ Захищена електронна доставка документів

I. Застосування

1. Уряди Договірних Сторін, які зупинили свій вибір на системі електронної доставки документів, впровадженій Судом, надсилають свої письмові повідомлення до Суду, передаючи їх на захищений Інтернет-сайт, створений з цією метою, та приймають письмові повідомлення, які надсилає їм Секретаріат Суду, завантажуючи їх з зазначеного сайту, за винятком таких випадків:

а) всі письмові повідомлення стосовно вимог щодо тимчасових заходів згідно з правилом 39 Регламенту надсилаються одночасно двома засобами зв'язку: через захищений Інтернет-сайт та факсом;

¹ Затверджено головою Суду на підставі правила 32 Регламенту 22 вересня 2008 р.

б) такі додатки, як плани, довідники тощо, які не можна переглянути в повній мірі в електронному форматі, можуть бути надіслані поштою.

с) Секретаріат Суду має право звернутись з вимогою про те, щоб паперовий документ чи додаток були надіслані поштою.

2. Якщо уряд надсилає документ поштою чи факсом, він, як тільки це можливо, надсилає електронною поштою повідомлення, в якому викладає зміст надісланого поштою чи факсом документа, та пояснює причини, з яких відправка електронною поштою була неможлива.

II. Технічні вимоги

3. Уряд має забезпечити себе необхідним технічним обладнанням та користуватись інструкцією з експлуатації, яку йому надає Секретаріат Суду.

III. Формат та домовленість про назву файлів

4. Усі документи, які надходять електронним шляхом, повинні бути у форматі PDF, краще у форматі PDF, який можна віднайти.

5. Листи та письмові змагальні папери без підпису не приймаються. Документи, які містять підпис і повинні бути надіслані електронною поштою, продукуються шляхом сканування оригіналу листа. Уряд долучає копію оригіналу листа до матеріалів справи.

6. Назва документа, який надсилається електронною поштою, складається з номеру заяви, імені заявника в латинській транскрипції, як воно записане в Секретаріаті Суду, та зазначення змісту документа¹.

IV. Визначення строків

7. Дата, коли Уряд успішно завантажив документ в захищений сайт, вважається датою відправлення документа відповідно до пункту 2 прави-

ла 38 або датою доставки документа згідно з пунктом 1 правила 73.

8. Щоб полегшити нагляд за обміном кореспонденцією, кожного дня близько півночі захищений сервер автоматично складає електронного листа, в якому міститься список документів, переданих шляхом електронного листування за останню добу.

V. Кількість редакцій одного документа

9. Захищений електронний сайт не дозволяє змінювати, замінити чи видалити завантажений документ. Якщо перед Урядом стоїть необхідність внести зміни до документа, який він завантажив, необхідно створити новий документ, якому присвоюється інша назва (наприклад, з додаванням слова «змінений» до назви попереднього документа). Ця можливість повинна використовуватись лише в разі крайньої необхідності, а не задля виправлення незначних помилок.

10. Якщо від уряду один документ надходить більше ніж в одній редакції, до уваги береться лише документ, надісланий у встановлені строки. Якщо у встановленні строки в Секретаріат надходить більше ніж одна редакція одного документа, до уваги береться лише остання, якщо голова палати не прийме інше рішення.

ПРАКТИЧНА РЕКОМЕНДАЦІЯ²

Вимоги анонімності

(правила 33 і 47 Регламенту)

Загальні принципи

Сторони мають пам'ятати, що, за винятком випадків, зазначених у правилі 33 чи 47 Регламенту, документи, які мають стосунок до розгляду справ у Суді, мають відкритий характер. Таким чином, уся інформація, надана у справі разом з заявою, чи то мова йде

про письмове або усне провадження, включаючи інформацію стосовно заявника та третіх осіб, є відкритою для громадськості.

Також сторони повинні знати, що виклад фактів, ухвали та рішення Суду, як правило, публікуються на *Hudoc*¹, Інтернет-сайті Суду (правило 78).

Прохання, які стосуються справ, що розглядаються

Будь-яке прохання про анонімність має бути повідомлене в момент заповнення бланку заяви, або безпосередньо після заповнення. В обох випадках заявник повинен вказати причини свого прохання та наслідки, які для нього може мати розголошення його прізвища.

Прохання, які стосуються попередніх справ

Якщо заявник бажає звернутись з проханням стосовно збереження анонімності у справі чи справах, опублікованих на *Hudoc* до 1 січня 2010 року, він повинен надіслати в Секретаріат Суду листа, в якому наводить підстави свого прохання, з уточненням наслід-

ків, які може мати для нього розголошення його прізвища. Він також повинен пояснити, чому не вимагав збереження анонімності під час розгляду справи в Суді.

Для винесення рішення стосовно такого прохання голова враховує пояснення, надані заявником, рівень розголосу, якого набули рішення чи ухвала Суду, доцільність задоволення на практиці такого прохання.

У випадку, якщо голова задовольняє таке прохання, він визначає також заходи, які мають бути вжиті для того, щоб запобігти ідентифікації особи заявника. Наприклад, він може прийняти рішення про вилучення рішення чи ухвали Суду стосовно заявника з Інтернет-сайту Суду, або про видалення з опублікованих документів тих елементів, які вказують на зацікавлену особу.

Інші заходи

Стосовно документів, оприлюднених Судом, голова може також застосувати інші заходи, які він вважатиме за доцільні чи бажані, щоб гарантувати право на приватне життя.

¹ Приклад: 65051/01 *Karagyozev Obsero Recev Fond*.

² Затверджено головою Суду на підставі правила 32 регламенту 24 січня 2010 р.

¹ www.echr.coe.int/echr/fr/hudoc